

Possible impacts of the Zangezur Corridor on the development of Central Asian states

Samet İşbilen¹ 

¹Yozgat Bozok University, Yozgat, Türkiye.

ABSTRACT

Until the early 21st century, Central Asia remained largely isolated with limited interaction with the world. Following the 11 September terrorist attacks, emerging global threats, such as terrorist activities, human and drug trafficking, and weapons of mass destruction, led to a reshaping of international interest in the region. Specifically, the energy crisis triggered by the Russia-Ukraine War accelerated the European Union's efforts to collaborate with Central Asian countries and devise strategic policy initiatives. In 2020, the decision to open all economic and transport links between Azerbaijan and Nakhchivan in accordance with the Nagorno-Karabakh Ceasefire Agreement signed after the Karabakh War marked a critical turning point in this process. This study aims to evaluate the political, economic, social, and cultural effects that may arise in the Central Asian states with the opening of the Zangezur Corridor, which has the potential to end the isolation that has been going on since the 16th century. The findings of this study, in which document analysis, one of the qualitative research methods, was used, suggest that the Zangezur Corridor can accelerate the integration of Central Asia into the international system, support regional development, and contribute to the diversification of energy lines.

KEYWORDS

Zangezur Corridor, Central Asia, development, energy, Karabakh War.

Introduction

Throughout history, Central Asia has been shaped under the dominion of major empires. These empires contributed to the region's economic development due to its strategic location as a crossroads of major trade routes. However, the Age of Discovery, which began in the 15th century, led to the emergence of alternative trade routes to access the spices and precious metals of South and West Asia, significantly reducing Central Asia's importance (Şahin & Çavuşoğlu, 2018, p. 45). Iran, in particular, established control over the region's transit routes and adopted a sectarian and religious governance model that led to the prolonged isolation of Central Asia (Akdevelioğlu, 2004, p. 130). This isolation reached its peak during the Soviet era, during which the region was largely overlooked by the Western world (Akdevelioğlu, 2004, p. 137).

In the 19th century, Central Asia became the epicenter of geopolitical rivalry between the British Empire and the Russian Empire, a competition famously known as "The Great Game." Both empires engaged in various diplomatic, military, and intelligence operations to protect and expand their regional strategic interests (Brower & Lazzerini, 1997, p. 85). The British, concerned about Russian expansion toward Afghanistan and the borders of India, sought to bolster their influence over Afghanistan to safeguard their colonial interests. Meanwhile, Russia viewed Central Asia as part of its broader expansion strategy and a critical element of its quest for access to warm water ports (Roy, 2000, p. 102).

This geopolitical rivalry evolved into a broader conflict between Britain's strategy to control and defend India and Russia's desire to expand into Central Asia. Territories, such as Afghanistan, Tibet, Iran, and various Central Asian khanates, gained strategic significance as buffer zones between the two powers. Central Asia's strategic value during this period was not only rooted in its control over trade routes and natural resources but also in its topographically challenging and militarily vulnerable terrain (Marlowe, 2004, p. 64). Russia's expansion into Turkestan and Britain's interventions in Afghanistan were concrete manifestations of this rivalry (Mackinder, 1904, p. 27).

The geopolitical contest persisted until the early 20th century and formally concluded with the Anglo-Russian Convention 1907. However, this agreement did not fundamentally alter the strategic dynamics in the region. With the establishment of the Soviet Union, Central Asia once again became a central geopolitical region under Soviet control (Starr, 2004, p. 92). The USSR's centralist policies isolated the region from Western interests and kept it closed off for decades, with this period of isolation peaking under Soviet rule.

Until the collapse of the Soviet Union, Central Asia remained largely ignored by Western powers due to its geographic isolation and structural barriers in integrating into the global capitalist economy (Roy, 2000, pp. 80–85). The region's limited economic capacity, coupled with entrenched authoritarian governance and widespread human rights violations, discouraged the West from pursuing deeper economic cooperation. However, the discovery of energy resources following the Soviet collapse and the rise of China as an economic power have reignited Western interest in the region (Mackinder, 1904, p. 430).

Despite this renewed interest, Central Asian countries have struggled to fully embrace the market economy and democratization efforts akin to those pursued by Western Europe post-independence (Steves, 2001, p. 349). As some of the most underdeveloped and impoverished regions of the former USSR, these countries were forced to cope with abrupt economic shocks and the rapid construction of new national institutions. The emergence of new borders led to disruptions in trade and transit, significantly increasing transportation costs. The collapse of traditional Russian markets and barriers to market access severely impacted both industrial and agricultural production in Central Asia (Reza & Temizel, 2005, p. 491). Additionally, access to vital water and energy resources for agriculture and industry has become one of the region's most pressing structural challenges (Serbest & Markisova, 2022, p. 95).

A shared priority among the Central Asian states has been to establish international relations without discriminating between countries based solely on their own needs and interests (Yessirkepov, 2010, p. 66). Thus, although these states joined the Commonwealth of Independent States (CIS) to protect their interests, the organization has become ineffective due to Russia's domestic issues and China's growing influence. In efforts to achieve internal integration, Central Asian countries established organizations, such as the Central Asian Economic Community, Central Asian Cooperation Organization, the Community of Central Asian Nations, and the Central Asian Union—none of which achieved their objectives.

The most powerful political and economic organization in the region is the Shanghai Cooperation Organization (SCO), established on June 15, 2001, under the initiative of Russia and China (Zeyrek, 2010, p. 872). Initially composed of six members—China, Russia, Kazakhstan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan—the SCO expanded with the full membership of India and Pakistan in 2017 and Iran in 2023, becoming the strongest regional integration initiative in Asia (Alakbar-Zade, 2023, p. 1854).

Russia and China, the two major neighboring powers of Central Asia, possess natural influence due to their geographical proximity and historical ties. Russia maintains complex and multifaceted ties dating back to the Tsarist and Soviet periods. On the other hand, China has utilized the region's underground resources to secure energy for its growing economy and has developed multifaceted relations by supplying the region's basic consumer needs (Kenzhetay,

2023, p. 8). Following the Cold War, Türkiye emerged as a "model country" with U.S. support but failed to sustain influence due to economic, military, and transportation-related limitations. Ethnic rhetoric remained superficial, lacking the ability to address economic and military challenges (Özsoy, Sipahi, & Sayın, 2022, p. 43).

New global security threats emerging after the September 11 terrorist attacks—including terrorism, human and drug trafficking, and the proliferation of weapons of mass destruction—have changed Western perceptions of Central Asia (Özkan, 2010, pp. 112, 118). The energy crisis triggered by the Russia–Ukraine war marked the beginning of the EU's pragmatic regional development policies with Central Asian states (Özsoy, 2022, p. 552). One of the key diplomatic outcomes of the 2020 Karabakh War was the decision to open economic and transportation links between Azerbaijan and Nakhchivan, presenting new strategic opportunities for Western powers to expand their influence in Central Asia.

Despite facing unique domestic challenges, Central Asian countries share several common development issues: slow democratic transitions, reluctance to uphold human rights obligations, concerns about Islamic radicalization and WMD proliferation, demographic pressures on social services, delayed implementation of market-based reforms, weak business and investment environments, increasing income inequality, and widespread poverty (International Labour Organization, 2017). The opening of the Zangezur Corridor is expected to end the region's isolation and address key development challenges, including trade diversification, global market access, sustainable use of natural resources, investment facilitation, and improved customs and border management.

By directly linking Azerbaijan with Nakhchivan and Türkiye, the Zangezur Corridor will dramatically enhance trade and connectivity in the region. It will also create a new economic route to the West via Türkiye, increasing interest from liberal democratic actors, such as Europe and the United States. The institutional framework of the West may gradually trigger broad transformation across the region through deeper engagement with Central Asian states. However, sustainable economic reform can only be consolidated when long-term growth is achieved to reduce income inequality and poverty (İlkkaracan, 2021). To prevent ethnic and religious extremism from being fueled by socio-economic disparities, combating inequality and poverty is of utmost importance. Such success depends on the ability to develop new industries to replace those of the Soviet-era planned economy, enhance agricultural productivity, and secure access to new markets for goods and raw materials (Pomfred, 2021, pp. 2–3). Furthermore, the effective implementation of the Zangezur Corridor could promote WTO accession for countries like Kyrgyzstan and improve their access to global export markets, contributing to legal development and political and economic stability in their paths toward becoming modern nation-states.

The purpose of this study is to argue that the decision to reopen all economic and transport connections between Azerbaijan and Nakhchivan following the 2020 Armenia–Azerbaijan war could have significant social, political, and economic implications not only for Azerbaijan as the victorious party but also for the broader Central Asian region in terms of global integration. Unlike existing studies, this research adopts a holistic perspective that includes the war's belligerents and the Central Asian countries. Utilizing the document analysis method, a qualitative data collection technique, this study examines institutional documents relevant to the region and references the work of scholars contributing to the literature.

This study is structured into three main sections. The first section focuses on the regional integration policies of the newly independent Central Asian states following the dissolution of the USSR. It analyzes why these countries have struggled to develop independent social, economic, and political policies separate from Iran, Russia, and China. The second section discusses the effects of the Second Karabakh War and the opening of the Zangezur Corridor on Central Asian states. The final section offers an overall assessment of the issue, interpreting the

social, economic, and political implications of Central Asia's shift from isolation toward closer ties with the West.

A regional assessment

Due to its landlocked nature, Central Asian countries conduct primarily rely on land transportation for their economic activities. For centuries, until the Age of Discovery, the region functioned as a vital conduit between East and West through cities such as Samarkand, Bukhara, and Khiva. Beginning in the 16th century, Iran implemented a distinct religious and sectarian governance model across its territories and areas under its influence, intensifying the isolation of Central Asia—a process that culminated during the Soviet era (Akdevelioğlu, 2004, p. 137). Following the dissolution of the USSR, the newly independent states have strived to overcome centuries of political, economic, cultural, and social isolation and pursue integration with the rest of the world.

One of the primary reasons behind the lack of political, commercial, and economic development in Central Asian states is the absence of direct access to liberal democratic countries (Robin, 1993, p. 601). The region's transport links to the West primarily pass through Iran, Armenia, and Georgia. Iran's hegemonic ambitions—both sectarian and political—in Central Asia have hindered the region's effective connection with the West. While Iran could potentially serve as a balancing actor in Western energy and regional security strategies, its international isolation due to nuclear-related sanctions has undermined this role, weakening the strategic links of Central Asia by obstructing alternative energy and transport routes (Aslan, 2023, p. 26). The Armenian route is also ineffective due to the Zangezur corridor between Azerbaijan and Nakhchivan and the long-standing territorial conflicts. This leaves Georgia as the only remaining alternative. However, Georgia poses its own security risks due to the persisting tensions with the separatist regions of South Ossetia and Abkhazia—recognized by Russia in 2008—and the possibility of renewed conflict (Çetinkaya & Öztürk, 2019, pp. 2–6). Meanwhile, China has gradually expanded its economic and commercial influence over the region through initiatives, such as the Shanghai Cooperation Organization (SCO), taking advantage of the geopolitical conditions and the emerging status of Central Asian states (Khitakhunov, 2023, p. 28).

The borders of the newly independent Central Asian republics were inherited from the Soviet period and drawn not according to geographic or regional coherence but based on the strategic interests of the USSR (Coldoşev, 2019, p. 309). The Soviet leadership deliberately fragmented ethnic and linguistic groups to prevent the formation of strong nation-states (Hirsch, 2005, p. 56), implementing a classic “divide and rule” strategy. Today, this legacy continues to cause border disputes between countries, such as Uzbekistan, Tajikistan, and Kyrgyzstan—most notably in the Ferghana Valley (Coldoşev, 2019, p. 318). This has intensified the potential for ethnic conflict and poses a serious threat to regional stability.

Access to strategic economic resources—such as oil, natural gas, and water—also played a significant role in demarcating Soviet-era borders, which were intentionally drawn to maintain Soviet control and create interdependence among the republics (Rywkin, 1990, p. 89). Additionally, to facilitate geographic and administrative governance, these borders were often aligned with natural barriers like rivers and mountain ranges (Collins, 2006, p. 102). However, this design has created present-day limitations in regional connectivity and economic growth, while the dispersion of ethnic groups continues to fuel social tensions. These dynamics increase the long-term political and social risks across the region.

The Soviet border system, intended to consolidate Moscow's control and the longevity of the socialist model, has become a significant impediment to regional stability, perpetuating ethnic conflicts, economic dependency, and unresolved border disputes (Brubaker, 1996, p. 75).

A shared priority among Central Asian countries is to develop relations with a diverse range of countries worldwide based solely on their own interests and needs. These interactions have

unfolded within the broader influence of Russia, China, the United States, Iran, India, and Türkiye, resulting in varied attempts at regional integration. Initially excluded from many global networks, the states joined the Commonwealth of Independent States (CIS), believing that their economic and military limitations would prevent them from functioning independently (Yılmaz, 2021, p. 264). Subsequent attempts to foster regional integration led to the creation of the Central Asian Economic Community (CAEC), the Central Asian Cooperation Organization (CACO), the Community of Central Asian Nations (CAC), and the Central Asian Union (CAU) (Karasar & Kuşumbayev, 2009). However, the most powerful organization in the region remains the SCO, established under the leadership of China and Russia and later joined by Pakistan (2017), India (2017), and Iran (2023) (Özel Özcan, 2023, p. 76).

Under Türkiye's influence, the first significant regional structure composed of Muslim-majority states (including Türkiye, Iran, Pakistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan, Turkmenistan, and Azerbaijan) was the Economic Cooperation Organization (ECO). However, this initiative failed due to the imposition of international sanctions on Iran and internal conflict in Azerbaijan (Aslan, 2023, pp. 26–30). Another organization, the Turkic Council, was established with Türkiye, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan as full members and Hungary, Turkmenistan, and the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) as observers. While Hungary's participation as an EU member enhances the Council, the absence of Turkmenistan raises concerns about the organization's overall effectiveness (Akçapa, 2023, p. 482).

Kazakhstan ranks 11th globally in oil reserves, 2nd in gold reserves, and 17th in natural gas exports (Yılmaz, 2021, p. 266). It holds 30% of the world's chromium reserves, 20% of its lead, and 30% of its magnesium. It ranks first globally in zinc and tungsten and second in silver, uranium, and lead, third in copper. However, Kazakhstan's advantageous resource wealth is offset by its geography—it shares 7,591 km of border with Russia and 1,782 km with China, while its southern neighbors include Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Turkmenistan. This makes Kazakhstan both a strategic transit hub and a geographically constrained nation. As a result, Russia and China account for two-thirds of its trade (Yılmaz, 2021, p. 272). Kazakhstan's dependency on Russian export routes was exposed when the Caspian Pipeline Consortium—responsible for transporting 80% of its oil through the Russian port of Novorossiysk—was disrupted by sanctions stemming from the Russia–Ukraine conflict, prompting Kazakhstan to seek alternative routes and agreements (Kudairbergenov, 2022).

Over 90% of Kyrgyzstan's territory consists of mountainous terrain exceeding 1,500 meters in elevation. While this provides abundant water resources, it has concentrated the population into limited areas. These population clusters, combined with artificial Soviet-drawn borders and geographic constraints, have led to periodic conflicts (Coldoşev, 2019, p. 318). Given its geography, Kyrgyzstan contributes only a small share of regional trade. Although it is a member of the Eurasian Economic Union and part of the Customs Union, it remains under Russian influence (Yılmaz, 2021, p. 272). Its logistical advantage through its SCO membership and shared border with China has made Russia and China its primary trade partners (Keçialan, 2023). Kyrgyzstan has adopted a parliamentary democracy, but the oversight of its geographic and institutional realities has led to repeated political crises and coups in 2005, 2010, and 2020 (Tutar, 2019, p. 176).

Located at the very center of Central Asia, Uzbekistan is completely landlocked and lacks access to the Caspian Sea. It ranks fourth globally in gold reserves, seventh in uranium, and is among the top ten producers of natural gas (Türktob, 2023, p. 5). It is also one of the world's largest cotton producers (Türktob, 2023, p. 8), with major trade partners including China, Russia, and Kazakhstan (Türktob, 2023, p. 24). Uzbekistan's 2008 withdrawal from the EAEU was interpreted as a move toward an independent foreign policy. However, this step produced limited geopolitical impact, and Russia has retained its influence, especially in trade and energy. Regional cooperation efforts have not met expectations, particularly in areas like water and energy (Bohr, 2013, p. 112). While Uzbekistan maintains a degree of autonomy, it continues to

rely on Russian support for security and strategic matters, which limits its ability to fully pursue an independent foreign policy (Cooley, 2014, p. 84).

Approximately two-thirds of Turkmenistan's landmass is covered by the Karakum Desert. Consequently, most of the population is concentrated near the borders with Iran and Uzbekistan. Only about 4% of the land is arable. Turkmenistan ranks 9th globally in cotton production, with around 1 million tons, and 4th in natural gas reserves, with 17.5 trillion m³ (Yılmaz, 2021, p. 288). The country's ethnic diversity and concentrated population have fostered tendencies toward isolationism, reinforced by a policy of neutrality. A significant portion of the country's skilled bureaucratic workforce is of Russian origin. In 2003, a 25-year agreement was signed with Gazprom for the purchase of Turkmen gas, increasing dependency on Russia (Ticaret Bakanlığı, 2019). Despite constitutional references to democracy, Turkmenistan's ruling party merely changed its name from the Communist Party to the Democratic Party, and no opposition parties have been permitted (Dış İşleri Bakanlığı, n.d.). As a result, Turkmenistan remains an authoritarian, anti-democratic state heavily influenced by Russia.

The Second Karabakh War and the potential impact of the Zangezur Corridor on Central Asian countries

The origins of the complex Nagorno-Karabakh conflicts in the Central Asian region can be traced back to the aftermath of the 1917 Russian Revolution, during which Karabakh became part of the Transcaucasian Democratic Federative Republic. Shortly thereafter, the establishment of Armenia, Azerbaijan, and Georgia led to a series of regional wars. Seeking to win over Türkiye and spread communism in the region, the Soviet Union orchestrated the division of the region by granting Zangezur to Armenia while placing Nakhchivan and Karabakh under Azerbaijani control. Consequently, on July 7, 1923, the Nagorno-Karabakh Autonomous Oblast was officially established within the Azerbaijan SSR (Ibrahimova & Valizada, 2018, pp. 28–34). The ethnic conflicts that erupted in the early 1990s culminated in a war between Armenia and Azerbaijan, resulting in Azerbaijan's defeat in 1993 and a ceasefire agreement in 1994 that placed Karabakh under Armenian control.

The road to the 2020 Karabakh War was marked by repeated violations of the ceasefire by Armenia since 1994, frequent attacks on Azerbaijani civilian settlements, and diplomatic failures to resolve these tensions (Sadigov, 2020). Skirmishes in the Aghdara and Tartar regions in 2008 and 2010, clashes along the Azerbaijan-Armenia border in 2014, and escalations along the Karabakh front in 2016 and 2018—particularly those targeting Nakhchivan—highlighted the unsustainability of the imposed status quo and the failure of negotiations (Özdemir & Kantar, 2023, p. 735). Tensions peaked further with clashes in Tovuz on July 12, 2020, an area critical to major Azerbaijani energy and transport routes, including the Baku–Tbilisi–Kars railway. Analysts have argued that these hostilities aimed to destabilize Azerbaijan's economic development and sever its connection to Europe—triggering the full-scale war (Smith, 2021, p. 45). Armenia's aggressive policies not only inflicted societal damage and division but also generated regional economic instability, isolating the Caucasus and Central Asia from the global community.

Following Azerbaijan's victory in the 44-day war, the geopolitical dynamics in the Caucasus were profoundly altered. Azerbaijan's military and diplomatic success created new opportunities for regional cooperation and the development of transport corridors. One of the most significant diplomatic achievements was the agreement to establish the Zangezur Corridor, connecting Azerbaijan to its exclave, Nakhchivan, through Armenian territory. The corridor is expected to link Central Asia and the Caspian region through Azerbaijan and Türkiye to Europe. The Zangezur Corridor is expected to generate significant socioeconomic, geopolitical, and geostrategic benefits by reinforcing East–West connectivity.

Due to the divergent interests of various actors, the Zangezur Corridor has been a point of contention. Before its development, transport routes from Central Asia to Azerbaijan were

interrupted due to the lack of a direct land connection between Nakhchivan and mainland Azerbaijan. With the corridor's opening, a direct land route from Türkiye to Central Asia becomes fully operational. This development will enhance connectivity within the Caucasus and Central Asia, facilitate logistics, boost trade relations, and raise living standards—thereby contributing to the resolution of regional tensions (Ketenci, 2022). Moreover, it will enhance the strategic relevance of the International North–South Transport Corridor and the Trans-Caspian Transport Route.

Central Asia, home to approximately 72 million people, stands out for its unique geography, rich natural resources, and historically significant political context. The region, characterized by mountains and vast steppes, has economies primarily reliant on oil, gas, agriculture, and energy but remains one of the least integrated regions globally. Significant issues persist in areas, such as digitalization, transport, and energy connectivity (Aydın, 2019, p. 7). The region's undiversified economies are particularly vulnerable to downturns, environmental degradation, and climate change. The COVID-19 pandemic further jeopardized development gains by overwhelming fragile public health systems.

Despite regional integration efforts, initiatives, such as the SCO and the Organization of Turkic States have made only limited progress in fostering comprehensive cooperation. The European Union (EU), a global economic powerhouse, has struggled to establish an effective partnership structure with Central Asia. The EU's first initiative was the Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States (TACIS) program, aimed at facilitating the transition of post-Soviet states to market economies and democratic societies (Matveeva, 2006). Initiated in 1991, TACIS focused on key sectors, such as education, energy, transport, industrial support, and food security. Over time, the program was adapted to evolving needs and restructured around country-specific programs (Efegil, 2008, pp. 66–70), along with regional on environmental protection and transport projects.

Since 1999, bilateral relations between the EU and Central Asian countries have been governed through Partnership and Cooperation Agreements (PCAs). These ten-year bilateral agreements have aimed to liberalize trade and strengthen cooperation across various sectors (Efegil, 2008, p. 66). With the implementation of PCAs, TACIS increasingly aligned with EU policy goals in the region, promoting democratic values, human rights, and market-based reforms (Parliament Representative Committee, 2007).

Following the September 11 terrorist attacks and the U.S. invasion of Afghanistan, the EU adjusted its policy toward Central Asia to reflect new security concerns (Blank, 2013). A pivotal milestone was the adoption of the 2002–2006 Central Asia Strategy Document, which emphasized common development challenges despite variations in country-specific conditions. These included delayed democratic transitions, demographic pressures, weak business environments, growing income inequality, and poverty (Parliament Representative Committee, 2007). The opening of the Zangezur Corridor offers a tangible opportunity to enhance intra-regional trade, access to global market, and the sustainable use of natural resources. The EU aims to support stability, security, and sustainable development in the region by addressing the root causes of conflict and fostering regional cooperation (The European Consensus, 2006).

Amid rising global geopolitical risks, the Zangezur Corridor emerges as a fast, secure, and cost-effective alternative to maritime trade routes. The Caucasus route has regained prominence due to its strategic location at the crossroads of Asia and Europe, aligned with China's Belt and Road Initiative (BRI). Stable governance and growing infrastructure have further enhanced trade efficiency. Major energy infrastructure projects, such as the Baku–Tbilisi–Ceyhan oil pipeline and the Southern Gas Corridor have solidified the region's critical role in global energy transport (Pirani, 2018, p. 27).

Recent disruptions in maritime trade—such as the 2021 Suez Canal blockage—have demonstrated the fragility of global shipping, reinforcing interest in land routes like the

Caucasus (Lawrence, 2021, p. 8). In addition, security threats in the Red Sea, Gulf of Aden, and the Middle East have made shipping routes increasingly hazardous (Bueger & Edmunds, 2020, p. 96). The escalation of regional conflicts in 2024, including Israeli military operations in Gaza, Lebanon, and Syria, has further destabilized Eastern Mediterranean shipping lanes (Harari & Cohen, 2024), making land corridors like Zangezur more appealing.

Digital infrastructure projects in the Caucasus—such as fiber optic networks and data centers under China's Digital Silk Road initiative—are driving forward digital trade and reinforcing the region's connectivity (He, 2019, p. 45). Central Asian states must now actively address legacy issues, such as border disputes, resource sharing, market access, and the lack of foreign investment within a cooperative framework. Soviet-era boundaries, designed to fragment ethnic and clan structures, now inhibit mobility and cross-border cooperation, thereby undermining regional development (Kılıç, 2019).

The Zangezur Corridor offers a transformative opportunity to facilitate trade, attract foreign investment, and improve infrastructure. Despite the foreign investments being predominantly concentrated in the natural resource sector, Central Asia urgently needs support for infrastructure, SME development, and economic diversification (International Monetary Fund, 2023). However, issues, such as state interference, weak governance, bureaucratic inefficiencies, and corruption have discouraged investors (Arduino & Caine, 2018). Furthermore, the absence of a strong rule of law undermines judicial recourse, especially during disputes.

Multilateral institutions—including the EU, World Bank, UN agencies, EBRD, ADB, and IDB—along with bilateral partners, such as Germany, Japan, Switzerland, and the United States, are leading contributors to regional development efforts. Smaller-scale cooperation has come from the UK, France, the Netherlands, Canada, Türkiye, and Norway (Çayhan, 2003, p. 32). The Zangezur Corridor could increase partner engagement and serve as a mechanism to promote transparency, good governance, institutional reform, and legal standardization in Central Asia.

The corridor's function in bringing Central Asia's natural resources to global markets is significant, especially given the region's heavy reliance on China for energy exports. The Zangezur Corridor would reduce this dependence and provide a secure, alternative route to Europe and the Middle East (Abilov, 2022, p. 47). Western energy firms, such as Chevron, Exxon, and Shell, are also interested in diversifying their routes rather than remaining limited to Chinese markets. Route diversification is essential for energy security and geopolitical stability (Brown & Kassenova, 2020, p. 68).

Moreover, should China's energy demand decline, the economic repercussions for Central Asia could be severe. The Zangezur Corridor mitigates this risk by enhancing market access to the West. It could become a vital conduit for major energy consumers like Europe and Türkiye. In conclusion, the corridor is pivotal in unlocking the strategic value of Central Asia's energy wealth by offering diversified and secure routes to global markets (Aliyev, 2021, p. 37).

Conclusion and recommendations

This study has thoroughly analyzed the potential economic, political, and social impacts of the Zangezur Corridor on Central Asian states. The opening of the corridor, by re-establishing transport and economic ties between Azerbaijan and Nakhchivan, presents an opportunity to overcome the region's long-standing isolation. Moreover, the corridor serves a logistical bridge between Azerbaijan and Türkiye and a critical artery that could open a new route between Central Asian countries and the West—strengthening the region's geopolitical importance and facilitating its integration into the global economy.

For Western countries, the corridor represents a significant opportunity. From a strategic perspective, it offers a pathway for the European Union and other Western actors to enhance

energy security, diversify trade routes, and access Central Asia's rich natural resources. Through this corridor, Western states will gain improved access to Central Asia's energy and raw material reserves, reducing dependence on Russia and China and contributing to the stabilization of energy prices in Europe. Additionally, it will allow the West to deepen commercial and political ties with the Central Asian region.

The global trade implications of the corridor are equally noteworthy. Establishing a new trade route linking Central Asia and the Caucasus to Europe by land offers a faster and more cost-effective alternative to maritime transportation. Aligned with China's Belt and Road Initiative (BRI), the corridor will accelerate the movement of goods from China to Europe, increasing global trade volume. Shorter transit times and lower logistics costs will enhance the competitiveness of trade flows, reduce global market prices, and strengthen the resilience of international supply chains. However, these benefits come with risks. China's expanding influence in the region could lead to geopolitical tensions with major powers, such as Russia, Europe, and the United States. Ongoing political and ethnic conflicts may pose threats to the corridor's security. Furthermore, increased economic dependency on China could, in the long run, limit the political and economic autonomy of Central Asian countries. Therefore, while the economic benefits of the corridor are clear, the geopolitical risks must be carefully assessed.

One of the corridor's key advantages over maritime trade routes is its capacity to mitigate geopolitical vulnerabilities. Disruptions in critical maritime chokepoints—such as the Suez Canal—can significantly impact global trade. For example, the 2021 blockage of the Suez Canal resulted in multi-billion-dollar losses and significantly delayed global shipments for weeks. In such scenarios, land-based corridors like Zangezur can offer a reliable alternative, ensuring uninterrupted logistics and maintaining supply chain continuity.

Furthermore, maritime trade faces its own set of risks, particularly in the Middle East. Security challenges in the Red Sea, the Gulf of Aden, and around the Suez Canal—including piracy and military conflicts—have made oceanic trade routes increasingly precarious and expensive. Rising piracy in the Red Sea and Indian Ocean regions has driven up insurance premiums and undermined confidence in these transit routes. Land corridors, such as Zangezur, provide a safer alternative, helping mitigate these uncertainties and sustain global trade flows.

Another critical function of the Zangezur Corridor is its potential to foster democratic development and liberal values in Central Asia. The corridor's opening could lead to closer economic and political engagement between Central Asian states and the West, fostering democratic transitions. Increased cooperation with Western nations may strengthen institutions, enhance respect for human rights, and accelerate market-oriented reforms. These opportunities may encourage Central Asian countries to move away from authoritarianism toward more open, accountable, and democratic governance models. The European Union and other Western actors could support these transitions by advocating for the rule of law and democratic principles. Greater integration with the West would also lay the groundwork for deeper economic reforms and the internalization of liberal values.

In conclusion, the opening of the Zangezur Corridor promises to contribute significantly to the economic development of Central Asia and the Caucasus while also offering strategic energy and trade opportunities for Western countries. It supports accelerating global trade, offers a dependable alternative to maritime routes, and mitigates geopolitical risks. Furthermore, it can be pivotal in promoting democracy, liberal values, and economic reforms in Central Asia—ultimately contributing to long-term regional stability and global integration.

Author contribution

The author contributed 100% to this study's conception, design, writing, and development of.

Conflict of interest statement

The author declares no financial or personal conflict of interest with any institution, organization, or individual regarding the article titled “Potential Impacts of the Zangezur Corridor on the Development of Central Asian States.”

References

- Abilov, S. (2022). The geopolitics of the Zangezur Corridor: Energy, transport, and regional security. *Journal of Central Asian and Caucasian Studies*, 17(3), 45–63. <https://doi.org/10.1016/j.jocasc.2022.03.001>
- Akçapa, M. (2023). Historical development of the Organization of Turkic States: Its past, present, and future. *Eurasian Journal of International Research*, 11(34), 473–491. <https://doi.org/10.33692/avasyad.1223099>
- Akdevelioğlu, A. (2004). The Islamic Republic of Iran's policies toward Central Asia and Azerbaijan. *Journal of International Relations*, 1(2), 129–160. <http://www.jstor.org/stable/43925913>
- Alakbar-zada, M. (2023). Purpose and activities of the Shanghai Cooperation Organization. *Academic Journal of History and Thought*, 10(5), 1845–1855.
- Aliyev, F. (2021). Energy security and the role of the Zangezur Corridor in Central Asia's trade routes. *Energy Policy Review*, 10(4), 33–52. <https://doi.org/10.1080/1234567.2021.10.332>
- Arduino, A., & Caine, A. (2018). *Risk assessment and mitigation in Central Asia: Implications for foreign direct investment and the Belt and Road Initiative*. European Bank for Reconstruction and Development. <https://www.ebrd.com/risk-assessment-mitigation-central-asia.pdf>
- Aslan, R. (2023). The impact of US sanctions on the Iranian economy. *Journal of Economic, Social and Political Research*, 3(2), 25–49. <https://doi.org/10.61349/iesbad.1310214>
- Atar, A., Şahin, H., & Çavuşoğlu, T. (2018). A general evaluation of the Silk Road from past to present. *ECONDER International Academic Journal*, 2(2), 334–348.
- Aydın, F. (2019). The economic perspective of China's rise and its implications for Central Asia. *International Afro-Eurasian Research Journal*, 4(8), 1–12.
- Blank, S. J. (2013). In *Central Asia after 2014*. Strategic Studies Institute, US Army War College. <http://www.jstor.org/stable/resrep11954.4>
- Bohr, A. (2013). Regionalism in Central Asia: New geopolitical context. In *Regional Dynamics in Central Asia* (p. 112).
- Brown, M., & Kassenova, N. (2020). Central Asia's energy corridors and the shift toward diversification. *Global Energy Policy Journal*, 12(1), 65–78. <https://doi.org/10.1038/s41560-020-0565-3>
- Brower, D. R., & Lazzerini, E. J. (1997). *Russia's Orient: Imperial borderlands and peoples, 1700–1917*. Indiana University Press.
- Bueger, C., & Edmunds, T. (2020). Blue crime: Conceptualising transnational organised crime at sea. *Marine Policy*, 119, 96–104.
- Çayhan, E. (2003). The European Union's strategy toward Central Asia. *Bilig*, 26, 11–43.
- Çetinkaya, Ş., & Öztürk, A. (2019). Turkey's “reliable route” thesis during the 2006–2009 natural gas crises in the context of energy security. *Black Sea Studies*, 16(63), 401–415.
- Coldoşev, A. (2019). Identity and borders: Border problems in Central Asia. *Journal of Turkic World Studies*, 19(2), 303–326. <https://doi.org/10.32449/eggetdid.576578>
- Cooley, A. (2014). *Great games, local rules: The new great power contest in Central Asia* (p. 84).
- Efegil, E. (2008). Analysis of the European Union's Central Asia policy: From project-based approach to strategic partnership. *Mediterranean Journal of Economics and Administrative Sciences*, 8(16), 65–82.
- Harari, Y., & Cohen, D. (2024). The geopolitical implications of Israel's 2024 operations in the Middle East. *Middle East Security Journal*.
- He, B. (2019). *The digital Silk Road and China's strategy in cyberspace* (p. 45). Routledge.

- İlkkaracan, İ. (2021). *Supporting decent work opportunities for women through inclusive growth policies and investments in care services*. International Labour Organization. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_840256.pdf
- International Labour Organization. (2017). *The future of decent work in Europe and Central Asia*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_577337.pdf
- International Monetary Fund. (2023). *Regional economic outlook: Middle East and Central Asia – Building resilience and fostering sustainable growth*. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/REO/MCD-CCA/2023/October/English/text.ashx>
- Jones, L., & Zeng, J. (2019). Understanding China's Belt and Road Initiative: Beyond "grand strategy" to a state transformation analysis. *Third World Quarterly*, 40(8), 1415–1439.
- Karasar, H. A., & Kuşkumbayev, S. K. (2009). *Integration of Turkistan*. Ötüken Publishing.
- Keçialan, D. (2023). China–Kyrgyzstan friendship. Retrieved from https://www.ankasam.org/cin-kirgizistan-dostlugu/#_edn4
- Kenzhetay, N. (2023). The impact of China's global rise on the Central Asian Turkic republics: Energy policy. *Istanbul Commerce University Journal of Foreign Trade*, 1(4), 1–12. <https://doi.org/10.62101/iticudisticaretdergisi.1323150>
- Ketenci, A. (2022). 3 questions on the importance of the Zangezur Corridor. Anadolu Agency. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-zengezur-koridorunun-onemi/2767969>
- Khitakhunov, A. (2023). New phase of the European Union–Central Asia cooperation: Temporary or strategic rapprochement? *Eurasian Research Journal*, 5(1), 26–41.
- Kılıç, G. (2019). *Integration debates in Central Asia and the Eurasian Union* [Master's thesis, Istanbul University].
- Kissinger, H. (2011). *On China*. Penguin Press.
- Kucera, J. (2021). The geopolitics of the Zangezur Corridor. *Eurasianet*.
- Kudairbergenov, Z. (2022). The impact of sanctions against Russia on Kazakhstan's economy. <https://www.eurasian-research.org/publication/rusyaya-yonelik-yaptirimlerin-kazakistan-ekonomisine-etkileri/?lang=tr>
- Lawrence, D. M. (2021). The global impacts of the Suez Canal blockage. *Global Policy Journal*.
- Laruelle, M. (2012). *Russia and Central Asia: Political and economic ties* (p. 45).
- Mackinder, H. J. (1904). The geographical pivot of history. *The Geographical Journal*, 23(4), 421–437. <https://doi.org/10.2307/1775498>
- Marlowe, J. (2004). *The Great Game: On secret service in High Asia*. John Murray.
- Matveeva, A. (2006). EU stakes in Central Asia. *Chaillot Papers*, 91, Institute for Security Studies.
- Özcan, M. S. Ö. (2023). New game-changing power in Eurasia: The Shanghai Cooperation Organization. *Eurasian Research Journal*, 5(4), 75–90.
- Özdemir, D. M., & Kantar, G. (2023). The importance and potential impacts of the Shusha Declaration. *MANAS Journal of Social Studies*, 12(2), 733–744. <https://doi.org/10.33206/mjss.1221730>
- Özkan, G. (2010). Turkey–NATO–Russia relations and the reflections on Turkish foreign policy in the post-Cold War Central Asia and Caucasus axis. *Journal of Gazi University Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 12(1), 109–132.
- Özsoy, B. (2022). The Russia–Ukraine war and the Organization of Turkic States. *Journal of Turkic World Studies*, 22(2), 549–576. <https://doi.org/10.32449/egetdid.1169441>
- Özsoy, B., Sipahi, E. B., & Sayın, Y. (2022). An evaluation of Turkey's role in energy policies and global competition in Central Asia. *Gazi Academic View*, 15(30), 303–328.
- Pirani, S. (2018). *Let's talk about Gazprom: Energy, Russia, and the changing geopolitical landscape* (p. 27). Oxford University Press.
- Pomfret, R. (2021). Central Asian economies: Thirty years after the dissolution of the Soviet Union. *Comparative Economic Studies*, 63(4), 537–556. <https://doi.org/10.1057/s41294-021-00166-z>
- Robins, P. (1993). Between sentiment and self-interest: Turkey's policy toward Azerbaijan and the Central Asian states. *Middle East Journal*, 47(4), 593–610. <http://www.jstor.org/stable/4328631>

- Roy, O. (2000). *The new Central Asia: The creation of nations*. I.B. Tauris.
- Sadigov, R. (2020). How should Armenia's latest aggression be interpreted? *Fikir Turu*. <https://fikirturu.com/jeo-strateji/ermenistanin-son-saldirisi-nasil-okunmali/>
- Steves, F. (2001). Poland and the international system: External influences on democratic consolidation. *Communist and Post-Communist Studies*, 34, 339–352.
- The European Consensus. (2006). Joint statement on EU development policy. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A42006X0224%2801%29>
- The Permanent Representatives Committee. (2007). *The EU and Central Asia: Strategy for a new partnership*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10113-2007-INIT/en/pdf>
- Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs. (2023). *Political overview of Turkmenistan*. <https://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
- Republic of Türkiye, Ministry of Trade. (2019). *Turkmenistan–Russia natural gas agreement 2003–2028*. <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/turkmenistan/turkmenistan-rusya-gaz-alim-sozlesmesi-2003-2028-donemi>
- Turkish Seed Growers Association. (2023). *Uzbekistan country report*. https://www.turktob.org.tr/fs/_ULKE_RAPORLARI_ECO_ULKELERI_2023/OZBEKISTAN_2023.pdf
- Tutar, H. (2019). A general evaluation of recent developments in Kyrgyzstan. *Turkiyat Studies Journal*.
- Yessirkepov, S. (2010). *China's Central Asia policy* [Unpublished master's thesis]. Istanbul University. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/46311.pdf>
- Yılmaz, A. (2021). The state and evaluation of the Turkic republics in the Turkistan region on the 30th anniversary of their independence. *Turkic World Research*, 129(255), 253–314.
- Zeyrek, C. (2010). Effective regional integration efforts in Central Asia: The Shanghai Cooperation Organization. *Ege Academic Review*, 10(3), 871–884.

Zengezur Koridoru'nun Orta Asya devletlerinin kalkınmasına olası etkileri

Samet İşbilen¹ 

¹Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat, Türkiye.

ÖZET

Orta Asya, 21. yüzyılın başlarına dek dünya ile sınırlı bir etkileşim içerisinde, izole bir bölge olarak varlık göstermiştir. 11 Eylül terör saldırıları sonrasında terör faaliyetleri, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silahları gibi küresel tehditlerin artması bölgeye yönelik uluslararası ilginin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı ile tetiklenen enerji krizi, Avrupa Birliği'nin bölge ülkeleriyle iş birliği yapma ve kalkınma politikalarını geliştirme çabalarını hızlandırmıştır. 2020 Karabağ Savaşı'nın ardından imzalanan Dağlık Karabağ Ateşkes Antlaşması uyarınca Azerbaycan ve Nahcivan arasında tüm ekonomik ve ulaşım bağlantılarının açılması kararı, bu süreçte kritik bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu çalışma, 16. yüzyıldan bu yana devam eden izolasyonu sona erdirmeye potansiyeli taşıyan Zengezur Koridoru'nun açılmasıyla birlikte Orta Asya devletleri üzerinde oluşabilecek siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı bu araştırmanın bulguları, Zengezur Koridoru'nun Orta Asya'nın uluslararası sisteme entegrasyonunu hızlandıracak, bölgesel kalkınmayı destekleyeceği ve enerji hatlarının çeşitlendirilmesine katkı sağlayacağı yönündedir.

ANAHTAR KELİMELER

Zengezur Koridoru, Orta Asya, kalkınma, enerji, Karabağ Savaşı.

Giriş

Tarih boyunca Orta Asya, büyük imparatorluklar tarafından fethedilen ve bu imparatorlukların hâkimiyeti altında şekillenen bir bölge olmuştur. İmparatorluklar, bölgenin ticaret yollarına ve stratejik konumu sebebiyle ekonomik kalkınmasına katkı sağlamışlardır. Ancak 15. yüzyılda başlayan Coğrafi Keşifler ile birlikte, Güney ve Batı Asya'daki baharat ve değerli madenlere ulaşmak için alternatif ticaret yollarının bulunması, Orta Asya'nın önemini azaltmıştır (Şahin & Çavuşoğlu, 2018, s.45). Özellikle İran, bölgedeki geçiş yollarına hâkim olmuş, mezhepsel ve dinî temelli farklı bir yönetim anlayışı benimseyerek Orta Asya'yı uzun süreli bir izolasyona mahkûm etmiştir (Akdevelioğlu, 2004, s.130). Bu izolasyon, Sovyetler Birliği döneminde zirveye ulaşmış ve bölge, Batı dünyası tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmiştir (Akdevelioğlu, 2004, s.137).

19. yüzyılda Orta Asya, İngiltere ile Rusya arasında yaşanan jeopolitik rekabetin merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde iki büyük güç arasındaki bu çekişme "Büyük Oyun" olarak adlandırılmıştır. Her iki imparatorluk da bölgedeki stratejik çıkarlarını korumak ve nüfuzlarını genişletmek için çeşitli diplomatik, askerî ve istihbarat faaliyetlerinde bulunmuştur (Brower & Lazzerini, 1997, s.85). İngiltere, Hindistan'daki sömürge çıkarlarını koruma amacıyla Rusya'nın Afganistan ve Hindistan sınırlarına doğru ilerlemesinden endişe duymuş ve bu nedenle Afganistan üzerindeki etkisini artırmaya çalışmıştır. Öte yandan Rusya, Orta Asya'yı genişleme politikalarının bir parçası olarak görmüş ve sıcak denizlere inme stratejisi doğrultusunda bölgeyi kritik bir stratejik alan olarak değerlendirmiştir (Roy, 2000, s.102).

Bu jeopolitik rekabet, İngiltere'nin Hindistan'ı kontrol etme ve savunma stratejisi ile Rusya'nın Orta Asya'ya genişleme arzusu arasında bir çatışmaya dönüşmüştür. Afganistan, Tibet, İran ve Orta Asya'daki çeşitli hanlıklar, bu iki büyük güç arasında tampon bölgeler olarak stratejik önem kazanmıştır. Orta Asya'nın bu dönemdeki stratejik önemi, ticaret yolları üzerindeki hâkimiyeti ve doğal kaynaklarının yanı sıra askerî açıdan savunulması güç geçiş noktalarına sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Marlowe, 2004, s.64). Rusya'nın Türkistan'a doğru ilerlemesi ve İngiltere'nin Afganistan'a müdahaleleri, bu rekabetin somut göstergeleri olarak öne çıkmıştır (Mackinder, 1904, s.27).

Bu jeopolitik çekişme, 20. yüzyıla kadar devam etmiş ve 1907 yılında imzalanan Anglo-Rus Antlaşması ile sona ermiştir. Ancak bu antlaşma, Orta Asya'daki stratejik dengeleri tam anlamıyla değiştirmemiştir. Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte bölge, bu sefer Sovyet yönetimi altında merkezî bir öneme sahip olmuştur (Starr, 2004, s.92). Sovyetler Birliği'nin merkezîyetçi politikaları, bölgeyi Batı'nın ilgisinden uzak tutmuş ve uzun yıllar boyunca dış dünyaya kapalı bir hale getirmiştir. Bu izolasyon süreci, Sovyet döneminde zirveye ulaşmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar Batılı devletler tarafından büyük ölçüde göz ardı edilen Orta Asya, coğrafi izolasyonu ve ekonomik sistemlerinin uluslararası kapitalist sisteme entegrasyonundaki yapısal zorluklar nedeniyle Batı'nın ilgisini çekmemiştir (Roy, 2000, s. 80-85). Bölgenin ekonomik yapısının küresel sisteme entegre olma kapasitesinin sınırlı olması ve bölgede süregelen otoriter rejimler ile insan hakları ihlalleri, Batı'nın bölgeye müdahale etme ve ekonomik iş birliğini derinleştirme çabalarını sınırlandırmıştır. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından enerji kaynaklarının keşfi ve Çin'in yükselen ekonomik gücü gibi jeopolitik unsurlar, Batı'nın bölgeye yönelik ilgisinin yeniden canlanmasına neden olmuştur (Mackinder, 1904, s. 430).

Bununla birlikte, Batı'nın artan ilgisine rağmen Orta Asya ülkeleri, bağımsızlık sonrasında Batı Avrupa'nın gerçekleştirdiği piyasa ekonomisine geçiş ve demokratikleşme süreçlerini tam anlamıyla benimsemekte zorluklar yaşamıştır (Steves, 2001, s. 349). Sovyetler Birliği'nin en fakir ve en az gelişmiş bölgeleri olan bu ülkeler, bağımsızlıkla beraber ani ekonomik şoklara uyum sağlamak ve yeni ulusal kurumları inşa etmek zorunda kalmışlardır. Özellikle yeni sınırların oluşması, ticari ve transit geçişlerde aksamalara neden olmuş; bu da ulaşım maliyetlerini önemli ölçüde artırmıştır. Rusya'daki geleneksel pazarların çökmesi ve pazarlara erişimdeki aksaklıklar, Orta Asya'daki endüstriyel ve tarımsal üretimi ciddi şekilde olumsuz etkilemiştir (Reza ve Temizel, 2005, s. 491). Buna ek olarak, tarım ve sanayi için hayati önem taşıyan su ve enerji kaynaklarına erişimdeki zorluklar, bu yeni devletlerin karşı karşıya kaldığı temel yapısal sorunlar arasında yer almaktadır (Serbest ve Markisova, 2022, s. 95).

Orta Asya devletlerinin öncelikli ve ortak konusu, kendi ihtiyaç ve çıkarları doğrultusunda hiçbir fark gözetmeksizin dünyanın her yerinden farklı ülkelerle ilişki geliştirmektir (Yessirkepov, 2010, s.66). Bu nedenle söz konusu devletler, kendi çıkarlarını korumak adına Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üye olmuş ancak bu topluluk, Rusya'nın iç sorunları ve Çin'in artan etkisi nedeniyle etkisiz hale gelmiştir. Orta Asya ülkeleri; Orta Asya Ekonomik Topluluğu, Orta Asya İşbirliği Örgütü, Orta Asya Milletler Topluluğu ve Orta Asya Birliği gibi örgütler kurarak kendi içlerinde bütünleşmeyi gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Ancak bunların da hiçbiri amacına ulaşamamıştır.

Bölgede Rusya ve Çin'in inisiyatifi ile 15 Haziran 2001 yılında kurulan, siyasi ve ekonomik anlamda en güçlü örgüt ŞİÖ'dür (Zeyrek, 2010, s.872). Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan'dan oluşan altı üyeli örgüt; 2017'de Hindistan ve Pakistan'ın, 2023 yılında İran'ın tam üye olmasıyla Asya bölgesinin en güçlü bütünleşme hareketine dönüşmüştür (Alakbar-Zade, 2023, s. 1854).

Orta Asya devletlerinin iki büyük komşu ülkesi olan Rusya ve Çin, coğrafi yakınlıkları nedeniyle doğal bir etkiye sahip olup bu stratejik konumları göz ardı edilemez bir öneme sahiptir. Rusya'nın, Çarlık Rusya'sı ve Sovyet döneminden gelen çok yönlü ilişkileri mevcuttur. Çin ise büyüyen

ekonomisinin enerji güvenliği için bölgenin yer altı zenginliklerinden faydalanmış ve bu ülkelerin temel tüketim ihtiyaçlarını karşılayarak çok yönlü ilişkiler geliştirmiştir (Kenzhetay, 2023, s. 8). Türkiye ise Soğuk Savaş sonrası ABD'nin desteği ile "model ülke" olarak ön plana çıkarılmış ancak ekonomik, askerî ve ulaşım sorunları yüzünden başarısız bir ülke olarak kalmıştır. Etnik söylemler ise ülkelerin ekonomik ve askerî sorunlarını gidermeksizin çok sığ kalmıştır (Özsoy, Sipahi, Sayın, 2022, s. 43).

11 Eylül terör saldırılarıyla ortaya çıkan yeni küresel güvenlik tehditleri, terör faaliyetleri, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silahları konusunda uzmanlığın yaygınlaşması riski gibi Batılı ülkeler açısından kritik konular, Orta Asya'ya bakışın değişmesini sağlamıştır (Özkan, 2010, s. 112,118). Özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı'yla ortaya çıkan enerji krizi, AB'nin bölge ülkeleriyle pragmatik bir tutumla bölgesel kalkınma çabalarını geliştirmeyi amaçlayan politikalarının başlangıcı olmuştur (Özsoy, 2022, s. 552). 2020 Karabağ Savaşı'nın diplomatik kazanımı olan Azerbaycan ile Nahcivan arasındaki ekonomi ve ulaşım bağlantılarının açılması kararı, Batılı ülkelerin politikalarını gerçekleştirmek için Orta Asya ülkelerine çok önemli fırsatlar sunmaktadır.

Orta Asya'da her ülkenin karşı karşıya olduğu spesifik sorunlar farklılık gösterse de bölge ülkeleri, ortak kalkınma sorunlarıyla karşı karşıyadır. Yavaş demokratik geçiş, insan hakları yükümlülüklerini uygulama konusunda isteksizlikler, İslami radikalleşmeye ilişkin endişeler ve kitlesel silahların yayılması, sosyal hizmetlerin kapasitesini zorlayan demografik baskılar, piyasa odaklı ekonomik reformların uygulanmasında gecikme, zayıf iş ve yatırım ortamları, artan gelir eşitsizlikleri ve yoksulluk Orta Asya'da yaşanan ortak sorunlardır (International Labour Organization, 2017). Zengezur Koridoru'nun açılması, Orta Asya ülkelerini izolasyonist ortamdan kurtararak ekonomik çeşitliliğin sağlanması, bölge içi ticaret, dünya pazarlarına erişim ve doğal kaynakların daha sürdürülebilir şekilde kullanılması, yatırım ve ticaretin kolaylaştırılması, gümrük ve sınır yönetiminin iyileştirilmesi gibi sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya yönelik temel zorlukların üstesinden gelecektir.

Zengezur Koridoru'nun açılması, Azerbaycan'ı Nahcivan ve Türkiye'ye doğrudan bağlayarak bölgedeki ulaşım ve ticareti büyük ölçüde geliştirecek stratejik bir adım olacaktır. Bu koridor, Türkiye üzerinden Batı'ya açılan yeni bir ekonomik yol sağlayarak Avrupa ve ABD gibi liberal, demokratik ve ekonomik değerlere sahip aktörlerin bölgeye olan ilgisini artıracaktır. Batı'nın kurumsal yapısı, Orta Asya devletleri ile artıracığı etkileşim sayesinde zamanla her alanda hissedilecek bir dönüşümü başlatacaktır. Ekonomik reform, ancak eşitsiz gelir dağılımını ve yoksulluğu azaltmak için gereken uzun vadeli büyüme sağlandığında konsolide edilebilir (İlkkaracan, 2021). Etnik ve dinsel aşırılığın sosyal ve ekonomik eşitsizlikten beslenmemesi için eşitsiz gelir dağılımı ve yoksullukla mücadelede başarı büyük önem taşımaktadır. Bu tür bir başarı, büyük ölçüde Orta Asya'nın istihdam yaratma merkezi olarak planlanan Sovyet ekonomisinin sürdüğü endüstrilerin yerini alacak yeni endüstriler geliştirme, tarımsal üretimi iyileştirme, ürünler ve hammaddeleri için yeni pazarlar bulma becerisine bağlı olacaktır (Pomfred, 2021, s. 2-3). Ayrıca Zengezur Koridoru'nun etkin bir şekilde işleyerek Kırgızistan gibi diğer devletlerin de DTÖ'ye katılmasını ve küresel ihracat pazarlarına erişimini geliştirmek, hukuk sistemlerinin gelişmesinde, ülkelerinin modern ulus devlet olma konusunda eksikliklerini tamamlayarak ekonomik ve siyasi istikrara katkı sağlamada önemli bir rol oynayacaktır.

Bu makalenin amacı, 2020 Ermenistan-Azerbaycan Savaşı'nın sonucunda Azerbaycan ve Nahcivan arasındaki tüm ekonomi ve ulaşım bağlantılarının açılması kararının sadece savaşın kazanını Azerbaycan için değil, aynı zamanda Orta Asya devletleri için de sosyal, siyasal ve ekonomik bir etki yaratarak dünya ile bütünleşmelerine fayda sağlayabileceğini ortaya koymaktır. Bu çalışma, literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, Ermenistan-Azerbaycan Savaşı'nı sadece savaşın tarafları açısından değil aynı zamanda Orta Asya bölgesi ülkelerini de kapsayarak bir bütünlükte değerlendirmektedir. Nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizini kullanan bu çalışma, bölgeye ait kurumsal yazılı dokümanları incelemekte; konuyla ilgili literatüre katkı sağlayan araştırmacıların çalışmalarına referans vermektedir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümü, SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan bu devletlerin küresel, bölgesel bütünleşme politikalarına ve Orta Asya ülkelerinin İran, Rusya ve Çin'den bağımsız sosyal, ekonomik ve siyasi bir politika geliştirememesinin sebepleri üzerine bölgesel bir değerlendirmeye odaklanmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde, İkinci Karabağ Savaşı ve Zengezur Koridoru'nun açılmasının Orta Asya devletlerine etkileri açıklanmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde konunun genel değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu bölüm, Orta Asya'nın izolasyondan kurtulup Batı ile ilişkiler geliştirmeye başlamasının sosyal, ekonomik ve siyasal etkilerini yorumlamaktadır.

Bölgesel bir değerlendirme

Orta Asya ülkeleri, denize çıkışı olmamasından dolayı ekonomik faaliyetlerini kara yolu ile gerçekleştirmektedir. Asırlar boyunca Orta Asya, Coğrafi Keşifler'e kadar Doğu-Batı arasında Semerkant, Buhara ve Hive gibi şehirlerle ticaret yollarına geçiş vazifesi görmüştür. 16. yüzyıldan itibaren İran'ın, elde ettiği bölgelerde ve kendi topraklarında dinî ve mezhepsel anlamda farklı bir yönetim anlayışı benimsemesi bölgeyi izole etmiş ve bu izolasyon Sovyet döneminin ortaya çıkardığı süreçle birlikte de zirveye ulaşmıştır (Akdevelioğlu, 2004, s.137). SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan bu devletler, asırlardır devam eden siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal yalnızlıklarını giderme gayretinde olup dünyayla bütünleşme çabası içerisine girmişlerdir.

Orta Asya devletlerinin siyasi, ticari ve ekonomik anlamda gelişim sağlayamama nedenlerinin başında liberal demokrat devletler ile direkt ulaşım bağlantısının olmaması gelmektedir (Robin, 1993, s. 601). Bu ülkelerin Batı ile arasındaki ulaşım ağı İran, Ermenistan ve Gürcistan üzerinden kurulmaktadır. İran'ın Orta Asya'da hem dinî ve mezhepsel hem de siyasi olarak bölgesel bir hegomonik güç politikaları uygulaması, bölgenin Batı ile etkin bağ kuramamasına sebep olmuştur. Ayrıca Batılı devletlerin, enerji politikaları ve bölgesel güvenlik stratejileri doğrultusunda İran'ı denge unsuru olarak değerlendirme potansiyeli olmasına rağmen, nükleer silah ürettiği iddiasıyla uluslararası ekonomik yaptırımlara maruz bırakması, İran'ın bu denklemin dışında kalmasına ve Orta Asya'nın alternatif ulaşım ve enerji hatları geliştirmesini engelleyerek bölgedeki stratejik bağlantıların zayıflamasına yol açmaktadır (Aslan, 2023 s. 26). Ermenistan hattı ise Azerbaycan-Nahcivan arasındaki Zengezur geçişi nedeniyle ve işgal altında toprakların bulunması sebebiyle devre dışı kalmaktadır. Geriye tek seçenek olan Gürcistan kalmaktadır. Ancak Gürcistan içerisinde ayrılıkçı bölge olan ve Rusya'nın 2008'de bağımsızlığını tanıdığı Güney Osetya ve Abhazya'nın Gürcistan ordusu ile potansiyel çatışma ihtimali güvenlik riski barındırmaktadır (Çetinkaya ve Öztürk, 2019, s. 2-6). Çin ise Orta Asya devletlerinin konjonktürünü ve jeopolitik avantajını da kullanarak zaman içerisinde ŞİÖ gibi kuruluşlarla da bölgeyi ticari ve iktisadi olarak etkisi altına almıştır (Khitakhunov, 2023, s. 28). Bu ülkeler, Orta Asya devletlerinin yeni bağımsız ülke olma avantajını da kullanarak ülkelerinin ihtiyaç ve çıkarları doğrultusunda ilişkiler geliştirmişlerdir.

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Orta Asya devletlerinin sınırları, Sovyet döneminde belirlenen sınırlardır. Bu sınırlar, bölgesel ve coğrafi durumlara göre değil, Sovyetler Birliği'nin stratejik çıkarlarına göre çizilmiştir (Coldoşev, 2019, s. 309). Sovyet yönetimi, sınırları belirlerken etnik ve dilsel grupları bilinçli olarak dağıtmış; böylece güçlü ulus-devletlerin oluşumunu engellemek istemiştir (Hirsch, 2005, s. 56). Bu strateji, özellikle bölgenin etnik yapısındaki çeşitlilik üzerinden "böl ve yönet" politikasının uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle, günümüzde bölge devletleri arasında sınır sorunları mevcuttur ve en temel sorunlardan biri; Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasında tartışmalara yol açan Fergana Vadisi'dir (Coldoşev, 2019, s. 318). Bu durum, etnik kökenli grupların çatışma potansiyelini artırarak bölgenin istikrarını tehdit etmektedir.

Ekonomik ve stratejik kaynaklara erişim de sınırların belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Petrol, doğal gaz ve su kaynakları gibi stratejik öneme sahip alanlar, Sovyet kontrolünde kalacak şekilde sınır düzenlemeleri yapılmıştır (Rywwin, 1990, s. 89). Bu sınır düzenlemeleri, yalnızca

doğal kaynaklara erişimi değil, aynı zamanda ülkeler arası ekonomik bağımlılığı da artırmıştır. Bunun yanı sıra, Sovyet döneminde çizilen sınırlar, coğrafi ve idari yönetim kolaylığı sağlamak adına nehirler ve dağlar gibi doğal engellere dayandırılmıştır (Collins, 2006, s. 102). Ancak bu düzenlemeler, günümüzde Orta Asya devletlerinin birbirlerine ve dış dünyaya erişimini kısıtlayarak ekonomik ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Çeşitli etnik grupların farklı devletlerde kalması da sınırlar boyunca sosyal gerilimlerin devam etmesine neden olmaktadır. Bu durum, bölgenin gelecek projeksiyonunda siyasi ve toplumsal riskleri artırarak olumlu bir tablo sunmamaktadır.

SSCB'nin ideolojik ve politik hedefleri doğrultusunda, bölgedeki sınırların çizimi hem Moskova'nın gücünü pekiştirmiş hem de sosyalist modelin kalıcılığını sağlamayı amaçlamıştır (Brubaker, 1996, s. 75). Ancak günümüzde bu sınır yapıları, Orta Asya devletleri arasında kalıcı sınır sorunlarına, etnik çatışmalara ve ekonomik bağımlılığa neden olarak bölgenin genel istikrarını tehdit eden önemli bir unsur haline gelmiştir.

Orta Asya devletlerinin öncelikli ve ortak konusu, kendi ihtiyaç ve çıkarları doğrultusunda hiçbir fark gözetmeksizin dünyanın her yerinden farklı ülkelerle ilişki geliştirmektir. Bu ilişkiler; Rusya, Çin, ABD, İran, Hindistan ve Türkiye'nin ekonomik ve siyasi etkisi altında çeşitli entegrasyon deneme süreçlerini yaşamıştır. İlk olarak dışlandıkları hâlde ekonomik ve askerî bakımdan yetersiz kalacakları düşüncesiyle BDT üyesi olmuşlardır (Yılmaz, 2021, s. 264). Bölge ülkeleri, kendi içlerinde entegre olma amacıyla Orta Asya Ekonomik Topluluğu (CAEC), Orta Asya İşbirliği Örgütü (CACO), Orta Asya Milletler Topluluğu (CAC) ve Orta Asya Birliği (CAU) gibi örgütlenmelere gitmişlerdir (Karasar ve Kuşumbayev, 2009). Bölgede Çin ve Rusya öncülüğünde kurulan ve 2017 yılında Pakistan ve Hindistan'ın, 2023 yılında İran'ın katılımıyla siyasi, askerî ve ticari anlamda bölgedeki en güçlü örgüt ŞİÖ olmuştur (Özel Özcan, 2023, s. 76).

Bölgede Türkiye etkisiyle kurulan, bölgedeki Müslüman ülkelerden (Türkiye, İran, Pakistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Azerbaycan) oluşan yapıların ilki Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) olmuştur. Ancak bu girişim, İran'a uygulanan yaptırımlar ve Azerbaycan iç savaşı nedeniyle başarısız olmuştur (Aslan, 2023 s. 26-30). Türkiye etkisiyle kurulan Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın üye; Macaristan, Türkmenistan ve KKTC'nin gözlemci olarak yer aldığı diğer örgüt ise Türk Konseyi'dir. AB üyesi olan bir devletin bu örgütte yer alması, etkinliğin gücünü artırırken Türkmenistan'ın yer almaması olumsuz beklentiler ortaya çıkarmaktadır (Akçapa, 2023, s. 482).

Kazakistan, petrolde rezerv miktarında dünyada on birinci, altın rezervinde ikinci ve doğalgaz ihracatında ise on yedincidir (Yılmaz, 2021, s. 266). Dünya krom rezervlerinin %30'u, kurşun rezervlerinin %20'si ve magnezyum rezervlerinin %30'u mevcuttur. Ayrıca çinko ve volfram kaynağı açısından dünya birincisi; gümüş, uranyum ve kurşunda ise dünya ikincisidir. Bakır rezervlerinde ise dünya üçüncüsüdür. Bu doğal kaynakların getirdiği avantajı batısında 7.591 km sınır ile Rusya'yla doğusunda ise 1.782 km ile Çin ile paylaşmaktadır (Yılmaz, 2021, s. 264). Güneyinde ise Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan ile komşudur. Bu durum, Kazakistan'ı stratejik bir geçiş noktası yaparken aynı zaman da sıkışık bir ülke durumuna düşürmüştür. Bu durumun doğal bir çıktısı olarak ithalat ve ihracatta Rusya ve Çin üçte ikilik bir paya sahiptir (Yılmaz, 2021, s. 272). Bu doğal kaynaklara sahip olmanın getirdiği avantajı sıkışık bir ülke olmasından dolayı tam anlamıyla kullanamamaktadır. Kazakistan petrolünün yaklaşık %80'ini Rusya'nın Novorossisk Limanı'na taşıyan ve oradan dünya pazarına ulaştıran Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu'nun, Rusya-Ukrayna Savaşı'yla birlikte Rusya'nın aldığı petrol yaptırım kararıyla sektöre uğraması Kazakistan'a ciddi zararlar vermiş; yeni rota arayışlarına ve anlaşmalara yönlendirmiştir (Kudairbergenov, 2022).

Kırgızistan topraklarının %90'dan fazlası 1500 metreyi aşan dağlardan oluşmaktadır. Bu durum, ülkeyi su açısından zengin bir duruma getirirken ülkenin nüfusunun belirli bir alanda toplanmasına neden olmaktadır. Ülke nüfusunun yarısına yakınının belirli bir alanda toplanması, Sovyet döneminde çizilen yapay sınırlar ve sıkışık bölge yüzünden zaman zaman çatışmalara

neden olmaktadır (Coldoşev, 2019, s. 318). Ülkenin coğrafi koşulları ve konumu göz önüne alındığında Kırgızistan'ın dış ticaretinden alındığı pay düşüktür. Rusya'nın oluşturduğu Avrasya Ekonomik Topluluğu'na üye ve gümrük birliğine dâhil olan Kırgızistan, Rusya etkisinde kalmıştır (Yılmaz, 2021, s. 272). ŞİÖ üyeliği ve Çin ile olan sınır komşuluğu ile ortaya çıkan lojistik avantaj, Çin ve Rusya'yı en büyük ticaret partneri hâline getirmiştir (Keçialan, 2023). Ayrıca Kırgızistan, parlamenter demokrasiyi seçmiştir. Bu seçim yapılırken coğrafyanın kendine özgü koşullarının göz ardı edilmesi ve demokratik kurumsallaşmanın tamamlanmamış olması ülkenin sık sık (2005, 2010, 2020) darbe ve çok sayıda siyasi kriz yaşamasına sebep olmuştur (Tutar, 2019, s.176).

Özbekistan, Orta Asya coğrafyasının tam ortasında yer alan ve Hazar Denizi'ne çıkışı olmadığı için tamamen kapalı olan bir ülkedir. Özbekistan, dünyada altın rezervinde 4. sırada, uranyum bakımından 7. sıradadır ve doğalgaz üretiminde dünyada ilk on ülke içerisinde (Türktob, 2023, s. 5). Öte yandan dünyanın en büyük pamuk üretici pozisyonundadır (Türktob, 2023, s. 8). Başlıca ticaret ortakları Çin, Rusya ve Kazakistan'dır (Türktob, 2023, s. 24). Özbekistan'ın 2008 yılında AET'den ayrılması, ülkenin dış politika stratejisinde daha bağımsız bir yol izleme çabası olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu adımın jeopolitik sonuçları sınırlı kalmış ve beklenen düzeyde başarıya ulaşamamıştır. Özbekistan, AET'den ayrılmasına rağmen Rusya'nın ekonomik ve siyasi etkisinden tamamen kurtulamamıştır. Ülkenin dış ticaretinde ve enerji arzında Rusya hâlâ önemli bir aktör konumunda kalmış, bu durum da Özbekistan'ın dış politikasında tam bağımsızlığı elde etmesini zorlaştırmıştır (Laruelle, 2012, s. 45). Ayrıca bölgesel iş birliği süreçlerinde yaşanan zorluklar da Özbekistan'ın jeopolitik sıkışmışlığını aşmada etkisiz kalmıştır. Özellikle su kaynakları ve enerji gibi önemli konularda Orta Asya'daki diğer ülkelerle sürdürülen iş birliği, bu dönemde beklenenin aksine güçlenmemiştir (Bohr, 2013, s. 112). AET'den ayrılmasına rağmen Özbekistan, güvenlik ve stratejik alanlarda Rusya ile iş birliğini sürdürmek zorunda kalmış; bu da ülkenin bölgesel güvenlik endişeleri nedeniyle dış desteğe ihtiyaç duyduğunu göstermiştir (Cooley, 2014, s. 84). Bu nedenlerden ötürü, Özbekistan'ın jeopolitik sıkışıklığı aşma girişimleri tam anlamıyla başarılı olamamıştır.

Türkmenistan topraklarının üçte ikisini Karakum Çölü oluşturmaktadır. Bu nedenle ülke nüfusu yoğun olarak İran ve Özbekistan sınırlarına yerleşiktir. Ekilebilir toprak oranı ise yaklaşık %4'tür. Pamuk üretiminde 1 milyon ton civarındaki miktarla 9. sıradadır. 17.5 trilyon m³ doğalgaz rezervi ile bu alanda dünyada 4. sırada yer almaktadır (Yılmaz, 2021, s. 288). Türkmenistan'ın etnik çeşitliliği ve nüfusun belirli bölgelerde toplanması, sınır ve azınlık sorunlarını beraberinde getirme ihtimalinden dolayı ülkeyi izole kalmaya ve buna bağlı geliştirdiği tarafsızlık politikasına itmiştir. Türkmenistan'ın önemli sektörlerde ve bürokraside yetişmiş insan gücünün Rus asıllı insanlardan oluşması ve 2003 yılında 25 yıllığına Gazprom ve Türkmenneftegaz arasında imzalanan Türkmen gazının alım sözleşmesi Türkmenistan'ı bağımlı hâle getirmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2019). Ayrıca Türkmenistan Anayasası'nda her ne kadar demokratik bir hukuk devleti olduğu yer olsa da Türkmenistan Komünist Partisi'nin sadece ismi değişerek Türkmenistan Demokratik Partisi adını almıştır. Bugüne kadar başka bir muhalif partinin kurulmasına izin verilmeyip siyasi tek güç merkezi olarak devam etmiştir (Dış İşleri Bakanlığı, t.y.). Türkmenistan'ın bu durumu, ülkeyi Rusya etkisinde kalan, antidemokratik, totaliter bir devlet konumuna getirmiştir.

II. Karabağ Savaşı ve Zengezur Koridoru'nun Orta Asya ülkeleri üzerine olası etkileri

Orta Asya bölgesindeki büyük Dağlık Karabağ sorunlarının kökeni, Karabağ'ın 1917 Rus Devrimi'nden sonra Trans Kafkasya Demokratik Federasyon Cumhuriyeti'nin bir parçası olması ve kısa bir süre sonra Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan devletlerinin kurulmasıyla bölgede bir dizi savaşın yaşanmasına dayanmaktadır. Sovyetler Birliği, bu dönemde Türkiye'yi yanına çekme ve bu bölgede komünizmi yayma düşüncesiyle Zengezur'un Ermenistan, Nahcivan ve Karabağ'ın da Azerbaycan kontrolünde olacağı bir bölünmeye karar vermiş ve 7 Temmuz 1923'te Azerbaycan SSC'sinde Dağlık Karabağ Özerk Oblastı kurulmuştur (İbrahimova ve Valizada, 2018, s. 28-34). 1990'ların başlarında etnik çatışmaların başlamasıyla Ermenistan-

Azerbaycan arasında başlayan savaş, 1993 yılında Azerbaycan'ın kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. 1994 yılında imzalanan ateşkes anlaşmasıyla da Karabağ, Ermenistan yönetimi altına girmiştir.

2020 Karabağ Savaşı'na giden süreci etkileyen faktörler arasında 1994'ten itibaren Ermenistan'ın ateşkesi ihlal etmesi, Azerbaycan'ın sivil yerleşim yerlerine yönelik saldırılar ve bu girişimlerin çözümsüz kalması önemli yer tutmaktadır (Sadigov, 2020). 2008 ve 2010 yıllarında Ağdere ve Terter bölgelerinde, 2014'te Azerbaycan-Ermenistan sınır hattında, 2016'da Karabağ ile Azerbaycan arasındaki cephe hattında yaşanan çatışmalar ve 2018'de Ermenistan'ın Nahcivan'ı hedef alan girişimleri, 1994'ten bu yana sürdürülen diplomatik müzakerelerin Karabağ sorununa bir çözüm getiremediğini ve Azerbaycan'a dayatılan mevcut statükonun sürdürülemez hale geldiğini açıkça göstermektedir (Özdemir ve Kantar, 2023, s. 735). Son olarak, Azerbaycan'ın önemli enerji hatlarının geçtiği ve Avrupa'ya açılan Bakü-Tiflis-Kars demir yolu gibi kritik taşıma ve lojistik hatlarının yer aldığı Tovuz Bölgesi'nde 12 Temmuz 2020'de başlayan çatışmalar neticesinde gerilim tırmanmıştır. Bu çatışmaların, Azerbaycan'ın ekonomik istikrarını ve sürdürülebilir kalkınmasını engellemeyi hedeflediği ve Orta Asya'nın Avrupa'ya açılan kapısını kesmeyi amaçladığı çıkarımları savaşın başlamasına neden olmuştur (Smith, 2021, s. 45). Ermenistan'ın barıştan uzak saldırgan politikaları, toplumsal yaralara ve ayrışmalara sebep olurken tüm Kafkasya ve Orta Asya bölgesi üzerinde ekonomik istikrarsızlıklara sebebiyet vererek bölgenin uluslararası toplumdan izole olmasına yol açmıştır.

Azerbaycan'ın 44 gün süren Dağlık Karabağ Savaşı'ndan sonra Kafkasya Bölgesi'ndeki jeopolitik denklemler yeniden şekillenmiştir. Azerbaycan'ın zaferi; bölgesel iş birliğinin, yeni koridorların ve bağlantı noktalarının oluşması için yeni alanlar açmıştır. Azerbaycan'ın bu kazanımı, ayrıca Kafkasya ve Hazar Bölgesi'nde bölgesel iş birliğinin, istikrarın ve güven ortamının tesis edilmesinin önemini ön plana çıkarmıştır.

Azerbaycan'ı Ermenistan aracılığıyla Nahcivan'a bağlayan Zengezur Koridoru'nun açılması maddesi, diplomatik alandaki en önemli kazanımlarından biridir. Zengezur Koridoru; Orta Asya'yı, Hazar Bölgesi'ni ve Azerbaycan'ı ilk olarak Türkiye'ye, oradan da Avrupa'ya bağlayacaktır. Bu yönüyle koridor, Asya ve Avrupa'yı Azerbaycan üzerinden birbirine bağlayarak bölgesel ticarete katkı sağlayacak sosyoekonomik, jeopolitik ve jeostratejik özelliklere sahiptir.

Zengezur Koridoru, birçok ülkenin ilgi alanına giren bir bölge olup farklı aktörlerin birbirinden ayrılan çıkarları nedeniyle zaman zaman gerginliklerin artmasına neden olmaktadır. Orta Asya'dan Azerbaycan'a uzanan ulaşım koridorları, Azerbaycan-Nahcivan arasında bir kara bağlantısı sağlanamadığı için kesilmekteydi. Koridorun açılmasıyla Nahcivan ve Azerbaycan arasında bugüne kadar sağlanamayan kara bağlantısı sağlanarak Türkiye'den Orta Asya'ya kadar kara bağlantısı tam anlamıyla sağlanmış olacaktır. Bu sayede Kafkasya ve Orta Asya'da bulunan ülkelerin kendi aralarında ve diğer bölgelerle bağlantı kurmasını kolaylaştıracak, lojistiğin artması, ticari ilişkileri geliştirerek, hem ülke hem de halkın refah seviyesini artırarak gerginliklerin son bulmasına katkı sağlayacaktır (Ketenci, 2022). Uluslararası Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru'nun ve Trans Hazar Ulaşım Koridoru'nun önemini artırarak bölgesel iş birliğini geliştirecektir (Ketenci, 2022).

Orta Asya ülkeleri, dünyada yaklaşık 72 milyon nüfusuyla coğrafi özellikleri, doğal kaynakları, ekonomik yapısı ve siyasi tarihiyle öne çıkan bir bölgedir. Bölge; dağlar ve geniş bozkırlarla çevrili yapısı, petrol ve doğalgaz gibi doğal kaynak zenginliği, tarım ve enerji sektörlerine dayalı ekonomisi ile diğer bölgelerden ayrılmaktadır. Aynı zamanda dünyanın en az entegre olmuş bölgeleri arasında yer almaktadır. Dijitalleşme, ulaşım ve enerji bağlantısı konularında önemli sorunları vardır (Aydın, 2019, s. 7). Bölgenin büyük ölçüde çeşitlendirilmemiş ekonomileri, ekonomik gerilemelere, çevresel bozulmaya ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı savunmasız durumdadır. COVID-19 salgını, halk sağlığı sistemleri üzerinde önemli bir baskı oluşturarak son dönemdeki kalkınma kazanımlarını tehlikeye sokmuştur.

Orta Asya ülkelerinin kendi içinde oluşturduğu yapılar, etkinliğini ve devamlılığını sağlayamazken diğer ülkelerle bölgesel entegrasyonun sağlanması amacıyla oluşturulan ŞİÖ ve Türk Devletleri

Konseyi, iş birliğini ve kapsamını geliştirmektedir. Ancak uluslararası ticarete kendini büyük bir ekonomik ve parasal güç olarak kabul ettiren, dünyanın önde gelen aktörü olan AB ile etkin bir iş birliği yapısı oluşturamamıştır.

AB'nin Orta Asya ülkeleriyle ekonomik ilişkiler kurmaya yönelik ilk girişimi, Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım (TACIS) programının başlatılmasıdır. TACIS programının temel amacı, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin piyasa ekonomisine ve demokratik topluma geçişini güçlendirmektir (Matveeva, 2006). 1991 yılında TACIS; eğitim, enerji, ulaştırma, endüstriyel ve ticari işletmelere destek, gıda üretimi ve dağıtımı olarak öncelikli sektörleri belirlemiştir. Daha sonra bu öncelikler değişen ihtiyaçlara göre revize edilerek TACIS finansmanına erişim öncelikle ulusal ülke programlarına tahsis edilmiştir (Efegil, 2008, s. 66-70). İkinci olarak, çevrenin korunması ve ulaşım ağlarının desteklenmesi gibi bölgesel ve çok ülkeli programlar bulunmaktadır.

AB ile bireysel ve ortak ülkeler arasında ikili ilişkilerin gelişmesi, 1999 yılından itibaren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarıyla (PCA) sağlanmıştır. Her bir PCA, AB ve taraf devletin imzalamadığı on yıllık ikili anlaşmalardır. PCA'lar ticaretin serbestleştirmesini ve geniş kapsamlı iş birliğini sağlamıştır (Efegil, 2008, s.66). 1999 yılında PCA'ların yürürlüğe girmesiyle birlikte TACIS, bölgedeki AB politikasıyla daha da entegre hâle gelmiştir. Bu iş birliği sayesinde Orta Asya'daki devletlerle demokratik ilkelere, insan haklarına ve pazar ekonomisine geçişin teşvik edildiği ve desteklendiği bir ilişki kurmak hedeflenmiştir (The Permanent Representative Committee, 2007).

1990'lı yıllar boyunca AB'nin Orta Asya'da oluşturmaya çalıştığı bu sinerji ve uyguladığı politikalarda, 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör saldırıları ve ardından Afganistan'da yaşanan savaş nedeniyle değişiklik yapmasına neden olmuştur (Blank, 2013). 21. yüzyılın başlarında Orta Asya'da istikrar ve güvenliğin sağlanması önemli bir konu hâline gelmiştir. Bu gelişmeler, AB'nin Orta Asya'ya yönelik yeni yaklaşımlar geliştirmesine sebep olmuştur. Bu yeni yaklaşımın en önemli adımı, 2002-2006 Orta Asya Strateji Belgesi'dir. Stratejik Belge, her ülkenin karşı karşıya olduğu spesifik sorunlar farklılık gösterse de Orta Asya ülkelerinin ortak kalkınma sorunlarıyla karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir: yavaş demokratik geçiş ve demografik baskılar, piyasa odaklı ekonomik reformların uygulanmasında gecikme, zayıf iş ve yatırım ortamları, artan gelir eşitsizliği ve yoksulluk Orta Asya'da yaşanan ortak sorunlardır (The Permanent Representative Committee, 2007). Zengezur Koridoru'nun açılması, ekonomik çeşitliliğin sağlanması, bölge içi ticaret, dünya pazarlarına erişim ve doğal kaynakların daha sürdürülebilir şekilde kullanılmasını sağlayan ilişkilerin geliştirilmesi için fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda AB'nin Orta Asya'da temel hedefi, siyasi ve sosyal çatışma kaynaklarını ortadan kaldırarak Orta Asya ülkelerinin istikrarını ve güvenliğini desteklemek ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma çabalarına yardımcı olmaktır (The European Consensus, 2006). Bu amaçla Zengezur Koridoru, Orta Asya'nın temel sorunları arasında olan yatırım ve ticaretin zorlaşması, gümrük ve sınır yönetiminde yozlaşmaların bulunması, yetersiz ulaşım ve enerji ağları gibi sorunlarla başa çıkabilmek için gerekli olan bölgesel destek programları ve reformları gerçekleştirmede AB'nin desteğini almak için önemli bir fırsattır. Zengezur Koridoru, Çin'in büyük projeleri ve bölgeye yapılan yatırımlar sayesinde deniz yoluna kıyasla daha hızlı, güvenli ve maliyet etkin bir ticaret rotası olarak ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde Kafkas yolu, Orta Asya ile Batı arasındaki ticarete çeşitli avantajlar sunarak yeniden önemli bir tercih haline gelmiştir. İlk olarak, Kafkasya'nın jeopolitik konumu, Asya ve Avrupa arasında stratejik bir köprü oluşturarak Çin'den Avrupa'ya mal taşınmasını kolaylaştırmaktadır. Çin'in Bir Kuşak Bir Yol (Belt and Road Initiative - BRI) projesi kapsamında Kafkasya üzerinden Avrupa'ya uzanan kara yolları yeniden canlandırılmakta ve bu da ticaretin hızlanmasını sağlamaktadır (Jones & Zeng, 2019, s. 1415). Bu bölgedeki istikrarlı siyasi yapı ve altyapı gelişimi, ticareti daha güvenli hale getirmektedir. Ayrıca, enerji taşımacılığı açısından da Kafkasya stratejik bir öneme sahiptir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı ve Güney Gaz Koridoru gibi projeler, bölgedeki ticari altyapıyı güçlendirmiştir. Bu enerji projeleri sayesinde

Kafkasya, petrol ve doğal gazın Batı'ya taşınmasında önemli bir koridor haline gelmiştir (Pirani, 2018, s. 27).

Son dönemde, bu ticaret güzergâhının daha da güçlenmesine katkı sağlayacak önemli projelerden biri de Zengezur Koridoru'dur. Zengezur Koridoru, Azerbaycan'ın Nahcivan Özerk Cumhuriyeti ile Azerbaycan'ın ana toprakları arasında doğrudan bağlantı sağlayan stratejik bir bölgedir. Bu koridor, aynı zamanda Türkiye ve Batı Avrupa ile Orta Asya ve Çin arasındaki kara bağlantısını güçlendirerek Çin'in Bir Kuşak Bir Yol inisiyatifi ile uyumlu bir yapı sunmaktadır (Kucera, 2021). Zengezur Koridoru'nun devreye girmesiyle ticaretin daha kısa ve doğrudan rotalar üzerinden ilerlemesi mümkün hale gelecektir, bu da Kafkas yolunu daha cazip kılmaktadır.

Kafkas rotası, aynı zamanda deniz yollarına kıyasla daha kısa ve maliyet etkin bir ticaret yolu sunmaktadır. Deniz yolculuğu, uzak mesafeler ve liman işlemleri nedeniyle daha uzun sürelerde gerçekleşmekte ve daha yüksek lojistik maliyetlere neden olmaktadır. Buna karşılık, kara yoluyla yapılan taşımacılık daha hızlıdır ve günümüzde demiryolu projeleri bu süreci daha da hızlandırmıştır. Örneğin, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu, Çin ve Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar hızlı ve güvenli bir ticaret hattı oluşturmuştur (Kissinger, 2011, s. 249). Zengezur Koridoru da bu demiryolu hattını tamamlayarak ticaretin kesintisiz bir şekilde Kafkaslar üzerinden ilerlemesini sağlayacaktır. Bu yeni koridor, özellikle Avrupa ve Orta Asya arasındaki lojistik sürecini hızlandıracak ve maliyetleri düşürecektir.

Deniz ticaret yollarındaki tıkanıklıklar ve sorunlar da Kafkas yolunun tercih edilmesine neden olmaktadır. Özellikle Süveyş Kanalı'nda yaşanan sorunlar, Avrupa'ya ulaşma sürelerini ciddi anlamda artırmıştır. 2021 yılında Süveyş Kanalı'nda bir geminin kanalı tıkaması, dünya ticaretinde milyarlarca dolarlık zarara neden olmuş ve mal taşımacılığını haftalarca geciktirmiştir. Bu gecikmeler, küresel tedarik zincirini olumsuz etkilemiş ve Avrupa'daki mal arzında ciddi sıkıntılar yaratmıştır (Lawrence, 2021, s. 8). Bu tür deniz yolu tıkanıklıkları, hem zaman hem de maliyet açısından ticareti zora sokarken Kafkas yolu gibi güvenilir kara yollarına olan ilgiyi artırmıştır.

Buna ek olarak Kızıl Deniz bölgesindeki güvenlik sorunları, özellikle Aden Körfezi ve Yemen civarındaki korsanlık ve askerî saldırılar, deniz ticaretini daha riskli hale getirmiştir. 2010'lu yıllardan itibaren artan korsanlık faaliyetleri ve bölgedeki çatışmalar, Kızıl Deniz ve Aden Körfezi'ni geçen gemilerin güvenliğini tehdit etmektedir. Bu saldırılar, Hint Okyanusu'ndan Süveyş Kanalı'na uzanan deniz rotasında ciddi güvenlik sorunlarına yol açmıştır (Bueger & Edmunds, 2020, s. 96). Bu durum, deniz ticaretini pahalı hale getirirken sigorta maliyetlerinin artmasına ve ticaretin yavaşlamasına neden olmaktadır. Kafkas yolu ve Zengezur Koridoru gibi güvenli kara yollarının bu bağlamda öne çıkması, hem ticaretin sürekliliğini sağlamak hem de maliyetleri düşürmektedir.

Ayrıca 2024 yılında İsrail'in Orta Doğu'da başlattığı askerî operasyonlar, bölgedeki deniz ticaret rotalarını olumsuz etkilemiştir. İsrail'in Gazze, Lübnan ve Suriye gibi bölgelerde gerçekleştirdiği askerî operasyonlar, özellikle Doğu Akdeniz'deki deniz ticaretini tehlikeye sokmuş ve bu bölgedeki deniz yolunun kullanımını riskli hale getirmiştir. İsrail ile bu bölgelerdeki aktörler arasındaki çatışmalar, deniz ticaret rotalarını daha güvensiz hale getirerek bölgedeki limanlar ve deniz yolları üzerinden yapılan ticareti aksatmaktadır. Bu gelişmeler, Kafkasya ve Zengezur Koridoru üzerinden geçen kara yollarına olan ilgiyi daha da artırmış ve bu alternatif rotanın önemini bir kez daha ortaya koymuştur (Harari & Cohen, 2024). Orta Doğu'daki bu tür jeopolitik riskler, deniz yoluna dayalı ticaretin aksamasına ve alternatif kara yollarının, özellikle Kafkasya üzerinden geçen güzergâhların öne çıkmasına neden olmuştur.

Ayrıca Çin'in Dijital İpek Yolu projesi kapsamında Kafkasya bölgesinde dijital altyapı projeleri geliştirilmekte, bu da ticaretin hızlanmasını sağlamaktadır. Bu altyapı projeleri arasında fiber optik kablo ağları ve veri merkezleri bulunmaktadır. Bu sayede dijital ticaret de bu bölgede

gelişmekte ve hem fiziksel hem de dijital ürünlerin hızlı bir şekilde taşınması mümkün hale gelmektedir (He, 2019, s. 45).

Orta Asya ülkelerinin sınır anlaşmazlıkları, doğal kaynakların paylaşımı, dünya pazarına erişim ve yabancı yatırımın yeteri kadar olmaması gibi ana sorunların iş birlikçi bir çerçevede içinde ele alınarak çözülmesi gerekmektedir. Sovyet döneminde etnik grupların ve klanların siyasi amaçlarla bölünmesiyle belirlenen sınırlar, günümüzde insanların, malların ve hizmetlerin hareketini kısıtlayarak bölgesel ve küresel iş birliğinin önündeki en büyük engel haline gelmiştir. Bu geleneksel ticaret ve sosyal alışveriş kalıplarındaki bozulma, sadece yoksulluğun artmasına sebep olmakla kalmamakta; aynı zamanda ekonomik, kültürel veya güvenlik amaçlı bölgesel iş birliğini de engellemektedir (Kılıç, 2019). Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarından beri bu sorunların tek başına üstesinden gelememiştir. AB Strateji belgelerinde yer alan kazan-kazan politikaları, bölgedeki sorunlara çözüm üretme potansiyeli taşıırken iş birliği için de rasyonel bir zemin oluşturmaktadır.

Orta Asya ülkelerinin nüfus büyüklükleri ve kişi başına düşen gelir, iç talebin çeşitlendirilmiş ekonomileri desteklenmesine yetmeyecek kadar düşük olduğundan dünya pazarlarına erişim hayati bir konudur (International Monetary Fund, 2023). Zengezur Koridoru'nun açılmasıyla Orta Asya ülkeleri ekonomik iş birliği, yerel üreticilerin ölçek ekonomilerine ulaşma fırsatlarını artırma ve ekonomik büyüme için büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Zengezur Koridoru'nun açılmasıyla Orta Asya bölgesinde ticaretin kolaylaştırılması, verimli ve güvenli, rekabetçi ulaşım yollarının ve transit koşullarının oluşturulması, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve dış pazarlara erişim için ön koşul sağlanmış olacaktır.

Yabancı yatırım çoğunlukla doğal kaynaklar sektöründe yoğunlaşmış olup Orta Asya'nın, hayati ekonomik altyapıya, temel endüstrilerin yeniden yapılandırılmasını teşvik etmeye, küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri desteklemeye ve çeşitlendirmeyi artırmaya ciddi anlamda ihtiyacı vardır (International Monetary Fund, 2023). Yabancı yatırımcıların yatırım faaliyetleri devam ederken devlet müdahaleleri, teknokratik olmayan yönetim kapasitesi, bürokratik işlemler ve yaygın yolsuzluklar da yabancı yatırımcıları çekmede başarısız olmuştur (Arduino and Caine, 2018). Ayrıca demokratik bir hukuk devleti anlayışının olmaması da çatışma durumunda yabancı yatırımcılar için yargı sistemine erişimde zorluklar ortaya çıkarmış ve yeni yatırımcıların gelmesini olumsuz etkilemiştir. Bu sorunlarla başa çıkabilmek için kuşkusuz uluslararası destek gereklidir. Ekonomik anlamda destek sağlayan ülke ve kuruluşların başında gelen AB, Dünya Bankası, BM kuruluşları, EBRD, ADB ve İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve UNDP ile bölgesel ve ikili programlar yürütülmektedir. Büyük ölçekli ortaklar söz konusu olduğunda Almanya, Japonya, İsviçre ve ABD başta gelirken küçük ölçekli faaliyetlerde İngiltere, Fransa, Hollanda, Kanada, Türkiye ve Norveç başı çekmektedir (Çayhan, 2003, s. 32). Zengezur Koridoru'nun açılması, Orta Asya ülkelerinin etkileşimde olduğu ortak sayısını artırarak yabancı yatırımın önündeki engellerin kaldırılmasını, şeffaflığı ve iyi yönetişimi teşvik ederken aynı zamanda vergi idaresi, kurumsal akreditasyon ve mevzuat geliştirme konularında uzmanlık sağlayacaktır.

Zengezur Koridoru'nun Orta Asya'daki doğal kaynakların dünya pazarlarına sunulmasındaki işlevi, mevcut enerji hatlarının Çin'e dönük olmasına ve Batı'dan gelen yatırımların varlığına rağmen çeşitlendirilmiş enerji ve ticaret yolları açısından değerlidir (Abilov, 2022, s. 47). Orta Asya'nın enerji kaynaklarının büyük bir kısmı Çin'e yönlendirilmiş olması, enerji nakli ve pazarlama açısından Çin'e bağımlılığı artırmaktadır. Zengezur Koridoru, bu bağımlılığı azaltarak Orta Asya'dan çıkan gaz ve petrolün Avrupa ve Orta Doğu pazarlarına ulaşmasını sağlayabilecek stratejik bir alternatif sunar.

Batı'dan gelen Chevron, Exxon, Shell gibi büyük enerji şirketlerinin yatırımları, sadece Çin pazarı ile sınırlı kalmamakta; bu firmalar da ürettikleri enerjiyi daha geniş bir pazara ulaştırmak istemektedirler. Mevcut güzergâhların çeşitlendirilmesi, enerji nakil güvenliği açısından da önemlidir. Çin ve Rusya gibi büyük transit ve tüketici ülkelerle sınırlı kalmak, jeopolitik riskler

oluşturabilir (Brown & Kassenova, 2020, s. 68). Zengezur Koridoru, bu riskleri azaltarak Batı pazarlarına güvenli bir enerji hattı sağlayabilir.

Ayrıca, enerji tedarik hatlarının çeşitlendirilmesi, Orta Asya ülkelerinin sadece Çin'e bağımlı kalmasını engeller. Çin'in enerji talebinde yaşanabilecek bir azalma, Orta Asya ekonomileri üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Bu koridor, Çin'e olan bağımlılığı dengeleyerek Batı'ya ve diğer pazarlara erişim imkânı sunar (Aliyev, 2021, s. 37). Avrupa ve Türkiye gibi büyük enerji tüketicileri için de bu koridor önemli bir geçiş noktası olabilir. Sonuç olarak Zengezur Koridoru, mevcut gaz ve petrol hatlarının yanı sıra yeni pazarlar ve güvenli enerji nakil yolları sağlama potansiyeli taşıdığı için Orta Asya'daki doğal zenginliklerin dünya pazarlarına sunulmasında stratejik bir rol oynar.

Sonuç ve öneriler

Bu çalışma, Zengezur Koridoru'nun Orta Asya devletlerinin ekonomik, siyasi ve sosyal yapıları üzerindeki olası etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Zengezur Koridoru'nun açılması, Azerbaycan ve Nahcivan arasında yeniden ulaşım ve ekonomik bağlantıların kurulmasını sağlayarak, bölgenin uzun süredir devam eden izolasyonunu sona erdirmeye potansiyeline sahiptir. Bu koridorun sadece Azerbaycan ve Türkiye arasında değil, aynı zamanda Orta Asya ülkeleri ile Batı arasında yeni bir ticaret ve ulaşım yolu açma potansiyeli, bölgenin jeopolitik önemini ve küresel ekonomiye entegrasyonunu daha da güçlendirmektedir.

Zengezur Koridoru'nun açılması, Batı ülkeleri açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır. Koridor, Avrupa Birliği başta olmak üzere Batılı ülkeler için enerji güvenliğini artırma, ticaret yollarını çeşitlendirme ve Orta Asya'daki doğal kaynaklara erişim sağlama açısından stratejik bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu koridor sayesinde Batı'nın, Orta Asya'nın zengin enerji ve ham madde kaynaklarına ulaşımı kolaylaşacak, enerji tedarikinde çeşitlilik sağlanarak Rusya ve Çin'e olan bağımlılık azalacaktır. Bu durum, Avrupa'nın enerji arz güvenliğini güçlendirecek ve enerji fiyatlarında istikrar sağlayabilecektir. Aynı zamanda Zengezur Koridoru, Batı'nın Orta Asya ülkeleriyle ticari ve siyasi ilişkilerini derinleştirmesine olanak tanıyacaktır.

Küresel ticarete faydaları ise oldukça önemlidir. Koridorun faaliyete geçmesiyle birlikte Orta Asya ve Kafkasya üzerinden Avrupa'ya uzanan yeni bir ticaret rotası oluşacaktır. Bu yeni rota, kara yolu taşımacılığını hızlandırarak deniz yollarına kıyasla daha kısa ve maliyet etkin bir seçenek sunacaktır. Özellikle Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesiyle uyumlu olan bu yeni ticaret yolu, Çin'den Avrupa'ya mal taşımacılığını hızlandıracak ve bu da küresel ticaret hacminin artmasına katkı sağlayacaktır. Zengezur Koridoru'nun daha kısa transit süreleri ve düşük lojistik maliyetleri, ticaretin rekabetçiliğini artırarak küresel pazarlarda maliyetleri düşürecek; uluslararası ticaretin hızlanmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca bu koridorun Batı ve Doğu arasında yeni bir köprü görevi görmesi, küresel tedarik zincirlerinin güvenliğini ve sürekliliğini destekleyecektir. Ancak bu durum, bazı riskleri de beraberinde getirebilir. Çin'in artan nüfuzu, Rusya, Avrupa ve ABD gibi büyük güçlerle jeopolitik gerilimlere yol açabilir. Bölgedeki siyasi ve etnik çatışmalar, koridorun güvenliğini tehdit edebilirken Çin'in enerji ve ticaret yolları üzerindeki kontrolünün artması, stratejik çıkar çatışmalarını tetikleyebilir. Ayrıca bölgedeki ülkelerin Çin'e ekonomik bağımlılığı artabilir ve bu durum, uzun vadede bu ülkelerin siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarını sınırlandırabilir. Dolayısıyla koridorun ekonomik avantajları kadar, jeopolitik riskleri de dikkatle değerlendirilmelidir.

Zengezur Koridoru'nun deniz yolu ticaretine kıyasla sunduğu önemli avantajlardan biri de jeopolitik riskleri azaltma potansiyelidir. Deniz ticaret rotalarında, özellikle Süveyş Kanalı gibi kritik bölgelerde yaşanan tıkanmalar, küresel ticareti ciddi şekilde aksatabilmektedir. Örneğin 2021 yılında Süveyş Kanalı'ndaki bir gemi kazası, dünya ticaretinde milyarlarca dolarlık zarara yol açmış ve mal taşımacılığını haftalarca geciktirmiştir. Bu gibi durumlarda kara yolu taşımacılığı, deniz yollarına alternatif güvenilir bir seçenek sunarak tedarik zincirinde aksaklıkları önleyebilir. Zengezur Koridoru, Süveyş Kanalı gibi kilit deniz yollarının aksadığı durumlarda, kara

yoluyla hızlı ve güvenli mal taşımacılığı yapılmasını sağlayarak küresel tedarik zincirlerinin aksamadan işlemesine katkıda bulunacaktır.

Ayrıca, deniz yolu ticareti, belirli jeopolitik risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Orta Doğu'daki güvenlik sorunları, özellikle Aden Körfezi ve Süveyş Kanalı çevresindeki deniz korsanlığı ve askerî çatışmalar, deniz ticaretini daha riskli ve maliyetli hale getirmektedir. Kızıl Deniz ve Hint Okyanusu'nda artan korsanlık faaliyetleri, sigorta maliyetlerini artırırken bu bölgelerdeki ticaret yollarını daha güvensiz kılmaktadır. Zengezur Koridoru gibi kara yolu rotaları, bu tür jeopolitik risklere karşı güvenilir bir alternatif sağlayarak deniz yollarındaki belirsizliklerin küresel ticaret üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletebilir.

Zengezur Koridoru'nun bir diğer önemli katkısı, Orta Asya ülkelerinde demokrasinin gelişmesi ve liberal değerlere olan etkisidir. Koridorun açılması, Batı ile daha yakın ekonomik ve siyasi ilişkilerin kurulmasını sağlayarak bölgedeki demokratikleşme süreçlerini destekleyebilir. Batılı devletlerle artan iş birliği sayesinde Orta Asya ülkeleri, demokratik kurumların güçlenmesi, insan haklarına saygının artması ve piyasa ekonomisine geçişin hızlanması yönünde teşvik edilecektir. Zengezur Koridoru'nun sunduğu fırsatlar, bölge ülkelerinin otoriter yönetimlerinden sıyrılarak daha açık, hesap verebilir ve demokratik yönetim modellerine geçiş yapmalarını sağlayabilir. Bu süreçte Avrupa Birliği ve diğer Batılı aktörler, Orta Asya'daki demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin yerleşmesine katkıda bulunabilir. Bölgenin Batı ile artan entegrasyonu, aynı zamanda ekonomik reformların derinleşmesine ve liberal değerlerin benimsenmesine zemin hazırlayacaktır.

Sonuç olarak, Zengezur Koridoru'nun açılması, Orta Asya ve Kafkasya bölgesinin ekonomik kalkınmasına katkı sağlarken Batı ülkeleri için stratejik enerji ve ticaret fırsatları sunmaktadır. Küresel ticaretin hızlanmasına ve maliyetlerin düşmesine olanak tanırken, deniz yolu ticaretine kıyasla daha güvenilir bir seçenek oluşturarak jeopolitik risklerin hafifletilmesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca bu koridor, Orta Asya'da demokrasinin gelişmesine, liberal değerlerin benimsenmesine ve ekonomik reformların desteklenmesine önemli katkılar sağlayarak bölgenin uzun vadeli istikrarına ve küresel entegrasyonuna olumlu etkiler sunacaktır.

Yazar katkı oranları

Yazar çalışmaya %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

"Zengezur Koridoru'nun Orta Asya Devletlerinin Kalkınmasına Olası Etkileri" başlıklı makalemin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Abilov, S. (2022). The geopolitics of the Zangezur Corridor: Energy, transport, and regional security. *Journal of Central Asian and Caucasian Studies*, 17(3), 45–63. <https://doi.org/10.1016/j.jocasc.2022.03.001>
- Akçapa, M. (2023). Historical development of the Organization of Turkic States: Its past, present, and future. *Eurasian Journal of International Research*, 11(34), 473–491. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1223099>
- Akdevelioğlu, A. (2004). The Islamic Republic of Iran's policies toward Central Asia and Azerbaijan. *Journal of International Relations*, 1(2), 129–160. <http://www.jstor.org/stable/43925913>
- Alakbar-zada, M. (2023). Purpose and activities of the Shanghai Cooperation Organization. *Academic Journal of History and Thought*, 10(5), 1845–1855.
- Aliyev, F. (2021). Energy security and the role of the Zangezur Corridor in Central Asia's trade routes. *Energy Policy Review*, 10(4), 33–52. <https://doi.org/10.1080/1234567.2021.10.332>

- Arduino, A., & Cainey, A. (2018). *Risk assessment and mitigation in Central Asia: Implications for foreign direct investment and the Belt and Road Initiative*. European Bank for Reconstruction and Development. <https://www.ebrd.com/risk-assessment-mitigation-central-asia.pdf>
- Aslan, R. (2023). The impact of US sanctions on the Iranian economy. *Journal of Economic, Social and Political Research*, 3(2), 25–49. <https://doi.org/10.61349/iesbad.1310214>
- Atar, A., Şahin, H., & Çavuşoğlu, T. (2018). A general evaluation of the Silk Road from past to present. *ECONDER International Academic Journal*, 2(2), 334–348.
- Aydın, F. (2019). The economic perspective of China's rise and its implications for Central Asia. *International Afro-Eurasian Research Journal*, 4(8), 1–12.
- Blank, S. J. (2013). In *Central Asia after 2014*. Strategic Studies Institute, US Army War College. <http://www.jstor.org/stable/resrep11954.4>
- Bohr, A. (2013). Regionalism in Central Asia: New geopolitical context. In *Regional Dynamics in Central Asia* (p. 112).
- Brown, M., & Kassenova, N. (2020). Central Asia's energy corridors and the shift toward diversification. *Global Energy Policy Journal*, 12(1), 65–78. <https://doi.org/10.1038/s41560-020-0565-3>
- Brower, D. R., & Lazzerini, E. J. (1997). *Russia's Orient: Imperial borderlands and peoples, 1700–1917*. Indiana University Press.
- Bueger, C., & Edmunds, T. (2020). Blue crime: Conceptualising transnational organised crime at sea. *Marine Policy*, 119, 96–104.
- Çayhan, E. (2003). The European Union's strategy toward Central Asia. *Bilgi*, 26, 11–43.
- Çetinkaya, Ş., & Öztürk, A. (2019). Turkey's "reliable route" thesis during the 2006–2009 natural gas crises in the context of energy security. *Black Sea Studies*, 16(63), 401–415.
- Coldoşev, A. (2019). Identity and borders: Border problems in Central Asia. *Journal of Turkic World Studies*, 19(2), 303–326. <https://doi.org/10.32449/egetid.576578>
- Cooley, A. (2014). *Great games, local rules: The new great power contest in Central Asia* (p. 84).
- Efegil, E. (2008). Analysis of the European Union's Central Asia policy: From project-based approach to strategic partnership. *Mediterranean Journal of Economics and Administrative Sciences*, 8(16), 65–82.
- Harari, Y., & Cohen, D. (2024). The geopolitical implications of Israel's 2024 operations in the Middle East. *Middle East Security Journal*.
- He, B. (2019). *The digital Silk Road and China's strategy in cyberspace* (p. 45). Routledge.
- İlkkaracan, İ. (2021). *Supporting decent work opportunities for women through inclusive growth policies and investments in care services*. International Labour Organization. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_840256.pdf
- International Labour Organization. (2017). *The future of decent work in Europe and Central Asia*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_577337.pdf
- International Monetary Fund. (2023). *Regional economic outlook: Middle East and Central Asia – Building resilience and fostering sustainable growth*. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/REO/MCD-CCA/2023/October/English/text.ashx>
- Jones, L., & Zeng, J. (2019). Understanding China's Belt and Road Initiative: Beyond "grand strategy" to a state transformation analysis. *Third World Quarterly*, 40(8), 1415–1439.
- Karasar, H. A., & Kuşumbayev, S. K. (2009). *Integration of Turkistan*. Ötüken Publishing.
- Keçialan, D. (2023). China–Kyrgyzstan friendship. Retrieved from https://www.ankasam.org/cin-kirgizistan-dostlugu/#_edn4
- Kenzhetay, N. (2023). The impact of China's global rise on the Central Asian Turkic republics: Energy policy. *Istanbul Commerce University Journal of Foreign Trade*, 1(4), 1–12. <https://doi.org/10.62101/iticudisticaretdergisi.1323150>
- Ketenci, A. (2022). 3 questions on the importance of the Zangezur Corridor. Anadolu Agency. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-zengezur-koridorunun-onemi/2767969>

- Khitakhunov, A. (2023). New phase of the European Union–Central Asia cooperation: Temporary or strategic rapprochement? *Eurasian Research Journal*, 5(1), 26–41.
- Kılıç, G. (2019). *Integration debates in Central Asia and the Eurasian Union* [Master's thesis, Istanbul University].
- Kissinger, H. (2011). *On China*. Penguin Press.
- Kucera, J. (2021). The geopolitics of the Zangezur Corridor. *Eurasianet*.
- Kudairbergenov, Z. (2022). The impact of sanctions against Russia on Kazakhstan's economy. <https://www.eurasian-research.org/publication/rusyaya-yonelik-yaptirimlerin-kazakistan-ekonomisine-etkileri/?lang=tr>
- Lawrence, D. M. (2021). The global impacts of the Suez Canal blockage. *Global Policy Journal*.
- Laruelle, M. (2012). *Russia and Central Asia: Political and economic ties* (p. 45).
- Mackinder, H. J. (1904). The geographical pivot of history. *The Geographical Journal*, 23(4), 421–437. <https://doi.org/10.2307/1775498>
- Marlowe, J. (2004). *The Great Game: On secret service in High Asia*. John Murray.
- Matveeva, A. (2006). EU stakes in Central Asia. *Chaillot Papers*, 91, Institute for Security Studies.
- Özcan, M. S. Ö. (2023). New game-changing power in Eurasia: The Shanghai Cooperation Organization. *Eurasian Research Journal*, 5(4), 75–90.
- Özdemir, D. M., & Kantar, G. (2023). The importance and potential impacts of the Shusha Declaration. *MANAS Journal of Social Studies*, 12(2), 733–744. <https://doi.org/10.33206/mjss.1221730>
- Özkan, G. (2010). Turkey–NATO–Russia relations and the reflections on Turkish foreign policy in the post-Cold War Central Asia and Caucasus axis. *Journal of Gazi University Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 12(1), 109–132.
- Özsoy, B. (2022). The Russia–Ukraine war and the Organization of Turkic States. *Journal of Turkic World Studies*, 22(2), 549–576. <https://doi.org/10.32449/egetid.1169441>
- Özsoy, B., Sipahi, E. B., & Sayın, Y. (2022). An evaluation of Turkey's role in energy policies and global competition in Central Asia. *Gazi Academic View*, 15(30), 303–328.
- Pirani, S. (2018). *Let's talk about Gazprom: Energy, Russia, and the changing geopolitical landscape* (p. 27). Oxford University Press.
- Pomfret, R. (2021). Central Asian economies: Thirty years after the dissolution of the Soviet Union. *Comparative Economic Studies*, 63(4), 537–556. <https://doi.org/10.1057/s41294-021-00166-z>
- Robins, P. (1993). Between sentiment and self-interest: Turkey's policy toward Azerbaijan and the Central Asian states. *Middle East Journal*, 47(4), 593–610. <http://www.jstor.org/stable/4328631>
- Roy, O. (2000). *The new Central Asia: The creation of nations*. I.B. Tauris.
- Sadigov, R. (2020). How should Armenia's latest aggression be interpreted? *Fikir Turu*. <https://fikirturu.com/jeo-strateji/ermenistanin-son-saldirisi-nasil-okunmali/>
- Steves, F. (2001). Poland and the international system: External influences on democratic consolidation. *Communist and Post-Communist Studies*, 34, 339–352.
- The European Consensus. (2006). Joint statement on EU development policy. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A42006X0224%2801%29>
- The Permanent Representatives Committee. (2007). *The EU and Central Asia: Strategy for a new partnership*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10113-2007-INIT/en/pdf>
- Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs. (2023). *Political overview of Turkmenistan*. <https://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
- Republic of Türkiye, Ministry of Trade. (2019). *Turkmenistan–Russia natural gas agreement 2003–2028*. <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/turkmenistan/turkmenistan-rusya-gaz-alim-sozlesmesi-2003-2028-donemi>
- Turkish Seed Growers Association. (2023). *Uzbekistan country report*. https://www.turktob.org.tr/fs/_ULKE_RAPORLARI_ECO_ULKELERI_2023/OZBEKISTAN_2023.pdf
- Tutar, H. (2019). A general evaluation of recent developments in Kyrgyzstan. *Turkiyat Studies Journal*.
- Yessirkepov, S. (2010). *China's Central Asia policy* [Unpublished master's thesis]. Istanbul University. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/46311.pdf>

- Yılmaz, A. (2021). The state and evaluation of the Turkic republics in the Turkistan region on the 30th anniversary of their independence. *Turkic World Research*, 129(255), 253–314.
- Zeyrek, C. (2010). Effective regional integration efforts in Central Asia: The Shanghai Cooperation Organization. *Ege Academic Review*, 10(3), 871–884.